

999/15

TÜRKİYE' DE BİREYSEL BANKACILIK
(TÜKETİCİ KREDİLERİ VE KREDİ KARTLARI)

Gülhan ÖZER
(Yüksek Lisans Tezi)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE' DE BİREYSEL BANKACILIK
(TÜKETİCİ KREDİLERİ VE KREDİ KARTLARI).**

(Yüksek Lisans Tezi

Gülhan ÖZER

Danışman: Prof. Dr. Halil DİRİMTEKİN

Eskişehir - 1994

ÖZET

Son yıllarda Türkiye' nin gündemine giren "Bireysel Bankacılık" faaliyetleri önemli gelişmeler göstermiştir. Bankaların tüketici kredisi alanına girmeleri ilk defa 1989 yılının son aylarında olmuştur.

Bankacılık teknolojisindeki gelişmeler bankacılığın her alanında bilgisayar kullanımı ABD ve Avrupa' daki bankalar tarafından geliştirilen bireysel bankacılık teknikleri dışı açılma sürecinde bankalarımızı da etkilemiş, içte mali piyasaların da gelişmesiyle birlikte bu iki unsur bankalarımızın bireysel bankacılık faaliyetlerine yönelmesini sağlamıştır.

Daralan pazarı açmak için küçük tasarruf sahibine ve harcama gücü olan orta gelir gruplarına yönelen büyük ve orta ölçekli bankalar, başta kredi kartları, tüketici kredisi, otomatik para çekme kartları olmak üzere, birçok teknolojik yenilikle halkı kendisine çekmeye çalışıyor. Ülkemizde tüketici kredilerinde bankaların yöneldiği hedef kitle, orta ve üst düzeyde gelir elde eden emekli, işçi ve serbest meslek sahipleridir. Tüketicilerin krediyi en çok kullandıkları mal ve hizmet grubu 1989 yılında konut sektörüne doğru bir kayma olmuştur.

Bunun sebebi ise bankaların hangi sektörde talep daralması varsa o sektör mallarının kredilendirilmesine öncelik vermeleridir.

Bireylere yönelik sunulan diğer bir ürün de kredi kartlarıdır. Kredi kartları mal sahibine peşin para ödemedi bir malı satın almaya veya bir hizmetten yararlanmayı sağlayan belgedir. Dünya rakamları ile kıyaslandığında ülkemizde kartlı ödemelerinin sayısının ve kart kabul eden işletme sayısında görülen gelişmeler bu yolla atılan önemli bir adımdır. Kredi

III

kartı kullanımı ile dolaşımdaki kağıt para miktarının azalması ve tasarruf mevduatının artması sağlanmaktadır. Kredi kartı ile yapılan alış-veriş sonucu bunlarla yapılan tüm para hareketleri ekonomik sisteme kaydi olarak girer. Paranın günlük alış-verişlerde yıpranmasından doğan kayıplardan böylece kurtulunabilir.

ANKARA
MİLLÎ HİZMETLER BANKASI
MİLLÎ HİZMETLER BANKASI

SUMMARY

Individual banking activities which recently came in Turkey's agenda has shown substantial development. In this regard Turkish banks started issuing consumer credits in the last quarter of 1989.

Tending Turkish banks toward individual banking activities was affected mainly by two factors. One factor is developments in banking technology such as computer using and development of individual banking techniques. The second factor is the development of internal financial markets.

Nowadays most of large and medium sized banks try to credits and A.T.M. cards. They usually chose people from small and medium income groups as target groups and the reason of doing so is to expand the market which has previously narrowed. In Turkey, bank's target groups for consumer credits are retired, workers and self-employed people. While the most preferred ways of usage of these credits in 1989 were buying automobile and durable and electronic goods, it became housing expenses in 1990. The reason of this shifting is that banks give priority in crediting to the sectors which need to be supported.

The other service regarding to individual banking activities is credit cards. As it is known, credit cards are documents which make possible to the owner to purchase goods and services without paying cash. In comparing other countries, the number of credit cards issued in Turkey is very low but it is encouraging that credit cards usage has been spreading. This will cause to increase deposits and decrease money in circulation. The usage of credit cards will also prevent wearing of banknotes since a credit card is a type of near money.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLolar	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BANKACILIK VE TÜKETİCİ KREDİLERİ

I. BİREYSEL BANKACILIK	6
1. Bireysel Bankacılığın Tanımı	6
2. Bireysel Bankacılığın Gelişimi	6
3. Bireysel Bankacılığın İşlevleri	8
II. TÜKETİCİ KREDİLERİ	9
1. Tüketici Kredilerinin Tanımı	9
2. Tüketici Kredilerinin Gelişimi	9
3. Tüketici Kredilerinin İşlevleri	10
III. TÜKETİCİ KREDİLERİNİN EKONOMİK FONKSİYONLARI	13
1. Tüketici Kredisi Türleri	13
A. Konut Finansmanı	13
B. Otomobil Kredisi	16
C. İhtiyaç Kredisi	16
2. Tüketici Kredisi Sistemleri	17
3. Tüketici Kredilerinin Ekonomik Fonksiyonları	21

A. Tüketici Kredilerinin Ekonomik ve Sosyal Açılardan Olumlu Etkileri	22
B. Tüketici Kredilerinin Bankalar açısından Avantajları ve Sakıncaları	28
C. Tüketici Kredilerinin Şirketler Açısından Avantajları ve Sakıncaları	29
D. Tüketici Kredilerinin Tüketici Açısından Avantajları ve Sakıncaları	30

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİ KARTLARI VE EKONOMİK FONKSİYONLARI

I. KREDİ KARTLARI	31
1. Kredi Kartlarının Tanımı	31
2. Kredi Kartlarının Gelişimi	31
3. Kredi Kartlarının İşlevleri	33
A. Tüketici Kredi Olarak Kredi Kartları	33
B. Bankacılık Hizmeti Olarak Kredi Kartları	35
4. Kredi Kartlarının Ekonomik Fonksiyonları	36
5. Kredi Kartlarının Değişik Açılardan İncelenmesi	38
A. Sisteme Katılanların Sayısına Göre	38
B. Kart Hamiline Sunulan Hizmete Göre	41
C. Gördüğü İşlevin Önemi Bakımından	42
D. Banka Kredi Kartları	42
E. Mağaza Kartları	43
F. Seyahat ve Dinlence Kartları (Travel and Entertainment Cards)	44
G. Şirket Kartları (Company Cards)	44
6. Kredi Kartlarının Yararları ve Sakıncaları	46

VII

	<u>Sayfa No</u>
A. Kredi Kartlarının Yararları	46
B. Kredi Kartlarının Sakıncaları	55
7. Kredi Kartlarının Maliyet ve Riskleri	59
A. Kredi Kartı Maliyetleri	59
B. Bankalar Açısından Kredi Kartlarının Riski	61
8. Kredi Kartı Verme Şartları	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TÜKETİCİ KREDİSİ VE KREDİ KARTLARI UYGULAMALARI

I. TÜRKİYE' DE TÜKETİCİ KREDİSİ UYGULAMALARI	64
1. Tüketici Kredilerinin Veriliş Yöntemi	64
2. Tüketici Kredilerinin Değerlendirilmesi	65
3. Tüketici Kredilerine Faiz ve Geri Ödeme Yöntemi	68
4. Tüketici Kredisi Hakkında Bir Örnek (Otomobil Kredisi)	73
A. Otomobil Kredisinin Avantajları	73
B. Kredinin Alt ve Üst Limitleri Azami Kredi Limiti ve Geri Ödeme Yöntemi	74
II. TÜRKİYE' DE KREDİ KARTLARI	77
1. Kredi Kartının Türkiye' ye Gelişi	77
2. Türkiye' de Kredi Kartı Kullanımı	80
3. Türkiye' de Kredi Kartı Çeşitleri ve Veren Kuruluşlar ..	82
A. Visa Kart	82
B. Mastercard/Eurocard	82
C. Diners Club	83
D. American Express	83
E. J. C. B. (Japon Credit Burca)	83
F. Prestige Card	83
SONUÇ	85
YARARLANILAN KAYNAKLAR	88

VIII

TABLolar

No	Tablo Adı	<u>Sayfa No</u>
1.	Kredi Kartı Maliyeti Tablosu	62
2.	1991 Nisan Öncesi ve Sonrası Tüketici Kredisi Faizleri	69
3.	Otomobil Kredisi Uygulamaları.....	75

17

KISALTMALAR

- a.g.k. : az önce geçen kaynak
A.T.M. : Automated Teller Machines (Otomatik Para Çekme Makinaları)
BUL. : Birleşik Uyarı Listesi
EFT : Elektronik Fon Transferi
EFTPOS : Satış Noktasında Elektronik Fon Transfer Sistemi
İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
UATP : Universal Air Travel Plan

GİRİŞ

Son yıllarda mali piyasaların gelişmesi ve şartlarının zorlamasıyla Türkiye' nin gündemine giren "bireysel bankacılık" faaliyetleri önemli gelişmeler göstermiştir. İlk defa, İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra ABD' de uygulamaya geçilen bireysel bankacılığı, "bir bireyin tüm mali ihtiyaçlarını karşılayacak banka anlayışı" olarak tanımlayabiliriz ¹. Bireysel bankacılığın genel bir tanımı verdikten sonra, kendi içinde fonksiyonel olarak kaç bölümde incelenebileceğini kısaca ele alacağız. Daha sonra bu fonksiyonel bölümler kendileriyle ilintili diğer alt başlıklarla daha ayrıntılı bir şekilde incelemeye konu olacaktır.

1980 sonrası insanın kendinin farkına varmasının, bankacıların bireyin farkına varmasıyla çalışmasının, bireysel bankacılığın gelişmesini hızlandırmıştır. Bireysel bankacılığın, bankaların elinde yüksek mevduat stoku bulundurması, mevduatı plase edilmemesi riski nedeniyle doğmadığını göstermektedir ².

Türkiye' de ilk kez ATM (Automated Telle Machine) kullanımı 1987 yılının sonunda İş Bankası tarafından "bankamatik" adıyla başlatıldı. İş Bankası' ndan 6 ay sonra bu kez Yapı ve Kredi Bankası "Tele 24" adıyla ATM kullanımına başladı.

¹ Barometre Gazetesi Bankacılık Eki, 13-19 Ağustos 1990, s. 21

² Burhan Karaçam, "Ferdî Kredi Uygulamaları: Geleceği ve Sorunlar", Türkiye' de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, İstanbul Yapı Kredi Bankası Yayını, Haziran 1991, s. 45.

Bankaların tüketici kredisi alanına girmeleri ilk defa 1988 yılının yaz aylarında olmuştur. Yine ülkemizde ilk kredi kartı uygulaması, 1960' lı yılların sonunda başlatılmış, ancak yaygınlaşması 1980' li yılların ortasından sonra gerçekleşmiştir.

Bütün bu göstergeler bankalarımızın bireysel bankacılık faaliyetlerine, Ekim 1988' de yaşanan yüksek faiz şokundan önce başladıklarını göstermiştir. Dolayısıyla, bankacılık teknolojisindeki gelişmeler, bankacılığın her alanında bilgisayar kullanımı, ABD ve Avrupa' daki bankalar tarafından geliştirilen bankacılık teknikleri dışı açılma sürecinde bankalarımızı da etkilemiş, içte mali piyasaların da gelişmesiyle birlikte bu iki unsur bankalarımızın bireysel bankacılık faaliyetlerine yönelmesini sağlamıştır.

Bu arada Ekim 1988' de gelen yüksek faiz şokunun bankaların bireysel bankacılık, özellikle tüketici kredisi faaliyetlerine belirli bir ivme kazandırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Yüksek maliyetlerle toplanan fonları 1989 yılı içinde satacak kredi müşterisi bulamayan sektör, "zararın neresinden dönülse kârdır" mantığıyla önce spot piyasada daha sonra da normal kredi piyasasında fiyatları düşürmüştür. Ancak, bu ucuzluk da bankaların ellerindeki fonları kârlı değerlendirmesine yetmemiştir. Merkez Bankası' nın kur ayarlamasının hızını düşürmesi ve sanayide yaşanan durgunluk da sektörün veriminin düşmesine neden olmuştur.

Daralan pazarı açmak için küçük tasarruf sahibine ve harcama gücü olan orta gelir gruplarına yönelen büyük ve orta ölçekli bankalar, başta kredi kartları, tüketici kredisi ve otomatik para çekme kartları olmak üzere, birçok teknolojik yeniliklerle halkı kendisine çekmeye çalışıyor. Rekabetin yoğunlaştığı para pazarında satılmayan fonlar, tüketici kredisi, ihtiyaç kredisi, otomobil kredisi gibi adlar altında riski düşük, tüketim kabiliyeti yüksek kesime yönelmiştir.

Bu arada Türk Bankacılık Sistemi' ndeki bankaların bireysel bankacılık ve elektronik bankacılık tekniklerine yönelmelerini sağlayan bir diğer

etken ise 1980 sonrası yabancı bankaların sisteme girmesi ve para pazarında meydana gelen yoğun rekabettir.

Gerçekten dışa açılma sürecinde yabancı bankaların Türkiye' de şube açmaları Türk Bankacılık Sistemi' ne bir canlılık ve rekabet getirmiş; yaratılan bu dinamizmin bankalarımızın elektronik bankacılığa yönelmesini sağlamıştır.

Bir diğer neden olarak da 1980 sonrası uygulanan yüksek faiz politikasını belirtebiliriz. Bu politika ile birlikte paranın maliyeti de artmış ve dolayısıyla bankaların kredi faizleri de yükselmiştir. Banka kredi faizlerinin artması bankaların plasmanlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

Yüksek faiz politikası, kredibilitesi yüksek firmalar kendi özkaynaklarına yönelmiş ve kredi taleplerini azaltmıştır. Kredi taleplerinin daha çok küçük firmalardan gelmesi, kredi riskinin artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler bankaları, tüketici kredileri yoluyla fon fazlası pahalı maliyetli kaynakların plase etmek, riski dağıtmak, kredi verimini arttırmak, reklamlar ve hizmetin yaygınlaştırılması yoluyla müşteri sayılarını arttırmak yollarına yönlendirilmiştir.

Bu arada sermaye piyasasındaki gelişmelerin de, bankalarımızı bireysel bankacılık faaliyetlerine yönlendirmesindeki önemini vurgulamak gerekir.

Bireysel bankacılığın Türk Bankacılık sisteminin gündemine gelmesinin nedenleri kısaca açıklandıktan sonra bireysel bankacılık tekniklerinin ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden getirdiği avantaj ve dezavantajlara da kısaca değinmek istiyoruz.

Yakın bir geçmişe kadar Türkiye' de tüketici kredileri uzun bir zincirden geçerek halka ulaşmaktaydı. Ticari bankalar üretici şirketleri finansal olarak desteklemekte, üretici şirketler ana bayileri mali bakımdan desteklemek ve nihayet bayiler tüketicilere kredi açmaktaydı. Dolayısıyla özde hanehalkının parası, yine hane halkının tüketimini finanse etmek için

uzun bir yol katetmekte ve pahalılaşarak hanehalkına ulaşmaktaydı ³. Açıkca görüldüğü gibi bu durum ekonomik açıdan büyük oranda verimsizlik yaratmaktadır. Bugünkü Őekil ile taksitli satış uygulamasının diğer önemli bir sakıncası da, Türkiye gibi kaynakları sınırlı bir ülkenin üreticilerinin, kaynaklarının, önemli bir bölümünü taksitli satışların finansmanında kullanmalarıdır.

Buna karşılık son birkaç yıl içerisinde bankaların vermeye başladıkları tüketiciler ile uzun zincir kırılmakta ve tüketiciler doğrudan doğruya bankanın muhatabı olmaya başlamıştır. Böylece birey sadece bir mevduat aracı olarak görülme aşamasında çıkmıştır. Tketicilerinde, tüketicilerin faiz pazarlık gücü olmadığından, bankaların tüketicilerle kredi faizleri üstünde seyretmektedir.

Bireysel bankacılık tekniklerinden bir diğeri olan 24 saat “Elektronik Bankacılık”, insanlara mesai saatleri dışında belirli bankacılık hizmetlerinden yararlanma olanağı vererek bireyin yaşamına rahatlık ve esneklik getirmiştir. Bunun büyük psikolojik avantaj olduğu aşıkardır.

ATM (Automated Teller Machines)’ ler sayesinde bireylerin yanlarında her an nakit para taşımaları zorunluluğu büyük lde kalkmıştır. Elektronik bankacılık daha da ileri giderek, satış noktasından otomatik fon transferi (Elektronik Funds Transfer From The Point of Sale/EFTPOS) tekniği meydana getirmiştir. Bu teknik sayesinde satış noktalarında yapılan ödemelerde, bir kart vasıtasıyla çalışan terminallerden, müşterilerin kendi banka hesaplarında satıcının banka hesabına para aktarılması mümkün olmuştur.

24 saat elektronik bankacılığın bütün bu avantajlarına karşılık, olumsuzlukları da yok değildir. Elde olmayan nedenlerle makinaların

³ zer Ertuna, “Dünya ve Türkiye’de Tüketiciler Finansmanı” Türkiye’ de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, s.32.

bozulması ve işlem yapmamaları güvenilirlikleri konusunda sorunlar yaratmaktadır. Öte yandan, elektronik bankacılık teknikleri Türk insanının alışmış olduğu geleneksel bankacılık anlayışına sekte vurmaktadır. İnsanlarımızın önemli bir bölümü banka şubelerine girdiklerinde kendileriyle ilgilenilmesini, çeşitli ikramlarla onure edilmelerini beklemektedirler. Oysa özellikle ATM kullanımında birey makinayla karşı karşıya gelmekte ve şube personeliyle yüz yüze ilişkiye girme olanağı kalmamaktadır.

Bireysel bankacılık tekniklerini fonksiyonel olarak üç ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; tüketici finansmanı ve tüketici kredisi kredi kartları ve elektronik fon transferi sistemleridir.

Bu bölümde kısaca değindiğimiz ATM ve EPT sistemleri bu tezin kapsamı dışındadır. Bu çalışmada bireysel bankacılık tekniklerinden tüketici finansmanı ve tüketici kredisi ile kredi kartları incelenecektir. Fakat bireysel bankacılık tekniklerinden biri olması nedeniyle ve bireysel bankacılığın ulaştığı boyutları göstermesi açısından EFT sistemleri hakkında bu bölümde kısa bazı bilgiler verilmiştir.

Günümüzde devamlı sürüp giden teknolojik gelişmeler varolan sistemde teknolojik eskimeye yol açıyorsa da, sisteme her geçen gün başka yenilikler eklenmektedir. Ev ve Ofis Bankacılığı diyebildiğimiz uygulamada bunlardan birisidir. Fakat yukarıda sıralananlar dışındaki bireysel bankacılık teknikleri henüz ülkemizde kurumsallaşma aşamasına gelmemiştir.

Birinci Bölüm

BİREYSEL BANKACILIK VE TÜKETİCİ KREDİLERİ

I. BİREYSEL BANKACILIK

1. Bireysel Bankacılığın Tanımı

Sürekli olarak daha iyi hizmet verebilme arayışı içinde olan bankalar, müşterilerine daha uzun süreli ve onların gereksinimlerini anında karşılayabilecek hizmet arayışı içine girmişlerdir.

Bireysel bankacılığı; tüketici kredileri, kredi kartları ve elektronik fon transferi gibi hizmetleri, halka sunan bir bankacılık hizmeti olarak tanımlayabiliriz.

2. Bireysel Bankacılığın Gelişimi

Bireysel bankacılık, son yirmi yıllık dönemde büyük önem kazanmıştır. Bireysel bankacılık sektörünün yapısı ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşın, finansal kurumlar aslında tüm ülkelerde yaklaşık olarak aynı hizmeti sunmaktadırlar.

Bu hizmetler; kredi, havale, seyahat ve döviz hizmetleridir. Tüketiciler bu hizmetler yolu ile giderek bankacılık sektörüne daha sıkı bir şekilde bağlanmaktadırlar. Bu durum, bankaları büyük ve kârlı bir sektör haline getirmiştir. Bu nedenle bireysel bankacılık hizmetleri; özel tasarıma, piyasa

araştırmasına ve bilgi birikimine gereksinim duyan tüketici ürünleri haline gelmiştir.⁴

Bireysel bankacılıkta yaşanan elektronik devrim, bir çok ülkede geniş şube ağının da yardımıyla yaygınlaşarak bugün doyum noktasına ulaşmıştır. Tüketicilerin doyurulması bireysel bankacılık hizmetleriyle kolaylaşmış ve çok sayıdaki günlük işlemin maliyeti bu sayede düşürülmüştür. Teknolojik yenilikler ve telekominikasyon alanında kaydedilen gelişmeler, banka hizmetlerini bireylere daha da yakın hale getirmiştir.

Bireylere yönelik olan finansal hizmetlerin sunumunda bazı önemli unsurların bankalar tarafından gözönünde bulundurulması gerekmektedir.

Bireylerin bu hizmetlerin tümüne en uygun şartlar ile ulaşabilmeleri, ihtiyaçlarını karşılayacak en uygun hizmetleri seçebilmeleri bu hizmetler hakkında doğru ve kepsimli bilgiye sahip olmaları sağlanmalıdır.⁵

Bireysel bankacılık pekçok hizmet çeşidinin bileşimidir. Bireysel bankacılık hizmetlerini şu şekilde sınıflandırabiliriz.

1. Tüketici kredileri
2. Kredi kartları
3. Elektronik fon transfer sistemleri
 - a) Otomatik vezne makinaları
 - b) Satış noktasından elektronik fon trasferi
 - c) Ev ve ofis bankacılığı

Bireysel bankacılık hizmetlerine yönelen banka sayısındaki artış beraberinde bu alana aktarılan kaynaklarında büyümesi sonucunu doğuracak. Bu alanda uzmanlaşmış bankaların beklentileri bankacılık sektörünün toplam kısa vadeli kaynaklarının %10'nu gibi önemli bir

⁴ Sedat YETİM, "Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi. Sayı 8, (Nisan 1991), s.141

⁵ Pelin ALPERGİN, "Bireysel Bankacılık", Türkiye Bankalar Birliği Araştırma ve Yayınları No:160, Ankara, 1991, s.18.

bölümünün, gelecek birkaç yıl içinde tüketici kredileri ve kredi kartları biçiminde kullanılacağı yönündedir.⁶

3. Bireysel Bankacılığın İşlevleri

Bireysel bankacılık hizmetinin bir çeşidi olan tüketici kredisi mal veya hizmet satın alınması karşılığında, tüketici ile satıcı işletme arasındaki özel anlaşma ile doğar ya da tüketici, bir kredi kurumundan sağlayacağı nakit kredisini satın aldığı mal veya hizmetin bedelini ödemek için kullanır. Birinci durumda kredili alış sözkonusu iken, ikinci durumda ise, bir banka veya finans kurumu ile doğrudan doğruya kurulan bir ilişki sözkonusudur. Fakat her iki durumda da tüketici finanse edilmektedir. Karşılığında tüketici borçlandığı miktarı belli bir vade ve faiz oranı karşılığında banka veya satıcı işletmeye öder.

Kredi kartı ise, tüketim harcamalarında nakit para veya çekin yerini alan bir ödeme aracıdır. Bu sistemde kart sahibi anlaşmalı işyerinden satın aldığı mal ve hizmet bedelini nakden ödemeyip satış belgesini imzalam yolu ile ödemiş sayılır. Daha sonra kart sahibi yaptığı harcamanın bedelini, banka tarafından kendisine gönderilen ekstride belirtilen tarihte bankadaki ilgili hesabına öder. Ayrıca kart sahipleri belli limitler dahilinde acil nakit para ihtiyaçlarını da üyesi oldukları bankanın şubelerine başvurarak karşılayabilme olanağına sahiptirler.

Bireysel bankacılık hizmetlerinin diğer bir ürünü de Elektronik Fon Transferi (EFT)'dir. Bankaların elektronik teknoloji kullanımları yaklaşık son yirmi yıldır devam etmekte ve hızla artmaktadır. Tek düze ve yığınsal işlemlerin ve büyük miktardaki kağıt dolaşımının azaltılması EFT

⁶ Pınar AYAROĞLU, "Riski Tabana Yaymak" Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı 3, (Şubat 1991), s.50.

sistemlerinin geliştirilmesinde başlıca hedef olmuştur. bankaların müşterilerine daha yakın, faydalı ve farklı hizmet sunabilme yarışları da EFT sistemlerinin kullanılmasına yol açan önemli bir etkidir.

II. TÜKETİCİ KREDİLERİ

1. Tüketici Kredilerinin Tanımı

Genel anlamda tüketici kredileri, herhangi bir hizmetin veya malın satın alınmasına bağlı olarak ya da olmayarak ticari amaçlar dışında bireylere, sonradan belirli koşullarda geri ödenmek üzere verilen krediler olarak tanımlanabilir.⁷

Otomobil, beyaz eşya, konut, tatil giderleri, okul taksitleri gibi geniş bir alanı kapsayan tüketici kredileri, ekonomik bakımdan diğer kredi türlerinden ayrılır. Ticari ve sınai kredi türlerinde temel amaç, üretim hacmini ve kârı artırmakken tüketici kredilerindeki amaç, tüketicilerin arzu ve isteklerinin yarının geliri ile bugünden karşılamaktır.

2. Tüketici Kredilerinin Gelişimi

Tüketici kredisi kullanımı insanoğlunun tarihi kadar eskidir. para kullanılmadan önce ilkel insanlar takası daha esnek kılmak için kredi usulünü geliştirmişlerdir. Bu bir tüketici kredisiydi çünkü takasa konu olan malların hemen hemen tümü tüketim malı idi. Böyle bir tüketici kredisi biçimine dayalı takas bugün bile dünyanın geri kalmış pek çok yerinde kullanılmaktadır.⁸ Fakat tüketici kredilerinin dünyada bugünkü anlamda

⁷ ALPERGİN, s.3.

⁸ Merle T. WELSHANS - Ronald W. MELICHER, Finance Introduction To Markets, South Western Publishing Co., Cincinnati, 1984, s.273.

kullanılmaya başlanması 20. Yüzyıla rastlamaktadır. A.B.D.'de İkinci Dünya Savaşı sonunda bireylerin gelir seviyelerinin büyümüşü ile orta gelirli sınıfın gelir düzeylerinde artış sözkonusu olmuştur. Böylece kişilerin tüketim tercihleri değişmeye başlamış, daha önceleri lüks sayılan tüketim malı ihtiyaç olarak görülmeye başlanmıştır. Aynı zamanda nüfusun şehirleşmesi, ücret veya maaş diye nitelenebilecek istikrarlı gelirin oranının artması, bankacılık sektörünün tüketici finansmanına ilgi duymasına neden olmuştur.⁹

Tüketici kredilerine bankalar yönelmeden öncede kredilendirme sistemi mevcuttu. Fakat bunlar bankaların kredilendirme sistemi gibi düzenli ve sistematik çalışmalar değildi. Ülkemizde tüketici kredilerinin en yaygın uygulaması, satıcının tüketiciye açtığı bir çeşit kredi olan kredili satışlardır. tüketici kredisi uygulaması ile birlikte tüketici, nakit ödeme yapmaksızın mal ve hizmet satın alma imkanı sağlarken, üreticide malını peşin olarak satma imkanına kavuşmuştur.

3. Tüketici Kredilerinin İşlevleri

Konuya bankacılık sektörü açısından bakıldığında; tüketeci kredilerine talebin konjonktürel dalgalanmalara duyarlılığı, ticari ve sanayi kredilerine oranla daha düşük olduğu biliniyor. Toplam talebin daralmasıyla beraber yatırım hacminin düştüğü dönemlerde tüketici kredileri, finansal sektörde faaliyetlerin belli bir hacmin altına düşmesini engelliyor. Bunun yanısıra bireysel bankacılık hizmeti diye adlandırılan tüketici kredileri ve kredi kartları riskin daha geniş bir tabana yayılmasında önemli araçlar olarak kullanılmaktadır. tümü şirketler üzerinde yoğunlaşan riski dağıtarak, sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi

⁹ Pınar AYAROĞLU, "Riski Tabana Yayımak", BANKACILAR DERGİSİ, S.1., (Nisan 1990), s.51.

portföyü yaratılması mümkün olmaktadır. Ayrıca hizmetin yaygınlaşması suretiyle bankaların müşteri hacmini genişletmesi de tüketici kredisinin diğer bir avantajı idi.

Bankalar tüketici kredisi vermekle toplumsal bir işlevi de yerine getiriyor. Hane halkından genellikle mevduat yolu ile elde edilen fonlar, tüketici kredisi şeklinde ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile tekrar hane halkına aktarılıyor.

Ancak sağlıklı uygulanan bir tüketici kredisi politikası, bankaların krediden doğan kayıplarının artmasına, mali güçlerinin zayıflamasına ve kredi arzının düşmesine neden olabilir.

Tüketici kredilerinin efektif talebi yukarı çekmek suretiyle toplam arz üzerindeki olumlu etkisi de belirtilmelidir. Toplam talebi karşılamaya yönelecek bir üretim artışı, yeni yatırımları zorlayarak aynı zamanda istihdam düzeyini de genişletecek bir zincirleme reaksiyonu da başlatabilir.

Diğer taraftan sağlıklı bir tüketici kredisi uygulamasının ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği görüşleri vardır. Örneğin üretimi kolaylıkla arttırılamayan yani arz esnekliğinin az olduğu sektörlerdeki aşırı talebin ekonomi üzerinde enflasyonist bir baskı yaratacağı, tüketim mallarına olan talebin italat artışına neden olacağı, kaynakların ihracata yönlendirilmesine engel olarak ödemeler dengesine olumsuz etkiler yapacağı gibi iddialar öne sürülmektedir. Ayrıca tüketici kredilerinin tüketimi daha az istikrarlı sektörlerle kaydırarak ekonomide genel bir istikrarsızlığa neden olacağı görüşünde oldukça yaygındır.

Bir ülkede tüketici kredisinin bireyler, firmalar ve ülke ekonomisi için fayda ve sakıncalarını iyi ölçerek, faydaların ağır basacağı bir tüketici finansman sisteminin geliştirilmesi, finans pazarını iyi organize edecek ve denetleyecek önlemlerin alınmasıyla mümkündür. Oysa ülkemizdeki tüketici piyasasına yönelik faaliyetlerde hem yasal hemde uygulama açısından bir

standardizasyon henüz sağlamamıştır.Yasalarımızda tüketici kredisi ve kredi kartı uygulamalarıyla ilgili bir mevzuat oluşturulmuş değildir. Örneğin kredi kartı çıkaran bir kurum ile mal satan veya hizmet sunan ticari bir işletme arasındaki veya kredi kartı kurumu ve kart sahibi arasındaki hukuki ilişkilerin açık olmaması, bu alandaki en ciddi sorunu ortaya çıkarıyor. Aynı şekilde harcama belgesinin kıymetli evrak kabul edilmeyişi, belgenin alacağın takibinde kullanılmasında sorunlara neden oluyor. Bugün dünyanın bir çok yerinde kredi kartı ve tüketici kredisi uygulamalarıyla ilgili yasal düzenlemeler getiriliyor ve tarafların hak ve sorumlulukları ve yasal konumları açıklığa kavuşturuluyor. Örneğin A.B.D.'de tüketici kredileriyle ilgili yasalar 1960 ve 1970'lerde tüketici kredisinin hızla yaygınlaşması üzerine artan tüketici kredisinin yarattığı problemlere çözüm bulmak amacıyla çıkartıldı. İngiltere'de ise Tüketici Kredisi Yasası 1970'den beri yürürlüktedir.

Ülkemizde de kredi kartı uygulamasında karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak amacıyla, Türkiye Bankalar Birliği'nin öncülüğünde, onüç bankanın katılımıyla bir şirket kuruldu Bankalar Arası Kart Merkezi A.Ş. denilen bu şirketin amacı bankalar arasındaki takas ve provizyon işlemlerini ve uluslararası kredi kartı kuruluşları ile iletişimi daha güvenli, daha hızlı ve daha az bir maliyetle tek bir merkezden yürütmek. Ayrıca sistemin iyileştirilmesi açısından mevcut ve muhtemel imkanları araştırmak ve değerlendirmek, sahtekarlığı önleyici tedbirler almak ve birleşik uyarı listesi hazırlamak şirketin görevleri arasındadır. Bankaların beklentisi bu kuruluşun eksik olan standardizasyonu sağlaması ve yasal boşlukların giderilmesinde itici güç olarak çalışması yönündedir.

III. TÜKETİCİ KREDİLERİNİN EKONOMİK FONKSİYONLARI

1. Tüketici Kredisi Türleri

A. Konut Finansmanı

Konut finansman talebi farklı tüketici gruplarının gelir ve servetleriyle ilgili olarak değişmektedir. Bununla birlikte başlıca bir faktör de ev sahibi olma eğiliminin değişim oranıdır. Birçok ülkelerde geleneksel olarak ev sahibi olmak süregelen en önemli eğilimlerden biri olmuştur. Konut kredisi diğer tüketici kredisi tiplerine göre birçok ülkede sübvansiyon ve getirilen mali avantajlar, devletlerin konut finansmanı ve vatandaşlarını konut sahibi yapmak konusuna verdikleri önemden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde bu alanda yaşanan olumlu gelişmelerden biri de; konut kredilerinin faiz üzerinden hesaplanan %6 oranındaki Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kesintisinden, 26 Şubat 1991 tarihli tebliğle muaf tutulmalarıdır. Böylece bu kredi türündeki kredi maliyetlerini bir nebze de olsa düşürmek mümkün olmuştur. Ayrıca birçok ülkede konut kredisi ile ilgili ödenen faiz üzerinden vergi iadesi de uygulanmaktadır.

Konut finansmanı talebinin farklı tüketici gruplarının gelir ve servetleriyle ilgili olarak değiştiğini belirtmiştik. Düşük gelir gruplarının ev kredisi zayıftır. Bu daha ziyade bu gelir grubundakilerden böylece bir girişimde bulunmaya cesaret edememelerinden kaynaklanmaktadır.

Orta gelir grubundakiler için ev sahibi olmak kuvvetli bir önceliktir. Orta gelirli ailelerin bir çoğu için mülk sahibi olmak, uzun dönemli ev finansmanı taahhüdü altına girmeden mümkün değildir. Ayrıca şunu da söyleyebiliriz ki, mülk sahibi olmak ve gayrimenkul rehni karşılığı bir borç,

tüketicilerin mali ihtiyaçlarını gelişmesinde başlıca bir atlama taşıını ifade etmektedir.

Zengin müşterilerin konut kredisi talebi orta gelirli müşterilerin talebi kadar kuvvetli değildir. Bunun nedeni ise; yüksek gelirli grubundakiler genellikle kendi evlerine sahiptirler. Ayrıca bu gruptakilerin büyük bölümü de konut kredisini kullanmaksızın konut satın alma gücüne sahiptirler. Diğer neden olarak da şunu ifade edebiliriz; bu gelir grubundakiler genellikle bireyler müteşebbistirler ve diğer kredi faaliyetlerine göre ev finansmanı paketine daha az önem arzedirler.

Konut kredisi taleplerinin artması, beraberinde ev satın alımı için düzenli ödeme taahhütlerinin sayısını da arttırmaktadır. Bu artış beraberinde ipotek ve aile sigorta primleri artışlarını da getirmektedir¹⁰. Bilindiği gibi birçok kişi için ev satın alımı onların hayatının en büyük, en önemli ve en komplike mali işlemidir. Buna rağmen mali kurumlar ev satın almak isteyenlere uzun dönemli borçlanma imkanlarını büyük ölçüde sınırlamışlar ve uygun danışmanlık hizmetlerini geliştirmeyi başaramamışlardır.

Ev sahiplerine yönelik konut finansmanları genellikle uzun dönemlidir. Minimum 15 yıldan başlayarak 50-60 yıla kadar uzayabilmekte, hatta İsviçre' de ise bazı ev borçlanmaları daha uzun süreli olabilmektedir.

Mal varlığı üzerine birinci ve ikinci derecede ipotekli konut kredileri mali kurumlar için güvenlidir. Kredi tutarı takdir olunan ipotek kıymetinin %50' si ile %80' i arasında olmaktadır. Veya belirli şartlar içerisinde daha fazlası da geçerli olabilir. Konut kredileri ayrıca borç alanın toplam geliriyle ilişkilidir; bir diğer unsur olarak ev borçlanmaları, uyulması gereken bazı şartlarla sınırlıdır, aylık geri ödemeler normal olarak net aylık gelirin %20 veya %30' unu aşmamalıdır.

¹⁰ Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, The Retail Banking Revolution, An International Perspective, London, PRT Ofset Ltd., October 1982, s. 59.

Ülkemiz uygulamasında konut kredileri genellikle en fazla 5 yıl vadeli . Vadenin diğer ülkelerde uygulanan konut kredilerine nazaran daha kısa olması, kredi faizinin yüksek oluşu ve buna paralel olarak kredinin geri ödeme tutarlarının yüksek olması gibi nedenlerle ülkemizde konut kredileri diğer tüketici kredilerine nazaran daha az talep edilmektedir. Ülkemiz uygulamasında bu krediler yüksek gelirli gruplara hitap eder niteliktedir.

İpotekli borçlanmalar ayrıca ve geri ödeme usulü hususlarında da farklıdır¹¹. Fiyatlama bakımından üç çeşitli ipotek vardır; sabit faizli, değişebilir faizli ve rollover ipotekler. Sabit faizli ipoteklerde faiz oranı başlangıçta borcun tüm dönemleri için belirlidir ve değişmez. Değişebilir oranlı ipoteklerde, faiz oranı para piyasası oranlarıyla ilişkilidir. Veya özel bir ipotek borç oranı esastır, çabuk olarak değişmez veya diğer tüm oranlar tamamıyla değişinceye kadar Rollover ipoteklerde, faiz oranı verilen bir dönem için bellidir. Örneğin beş yıl ve beş yıldan sonra dalgalanır.

Geri ödeme usulleri bakımından, beş çeşit ipotekli borç sayılabilir. Anapara ve faizin değişik tutarlarında, sürekli aylık taksitlerle geri ödenen yıllık ipotekler. Diğer bir çeşit ipotek ise, hayat poliçesinin gelirleri tarafından ödenen endowment ipoteklerdir. Burada aylık ödemeler hem ipotek faizini hem de hayat poliçesi primini kapsamaktadırlar. Endowment ipoteklere benzer diğer bir ipotek türü faizli ipoteklerdir. Fakat bu ipotek türünde endowment ipoteklerde olduğu gibi bir hayat sigorta poliçesi yoktur. Faizli ipoteklerin diğer bir özelliği ise, ipoteğin ilk beş veya on yılından sonra yıllık ipoteklere dönüşmesidir. Gerçi ödeme usulü bakımından dördüncü bir tür ipotek, büyüyen ipoteklerdir. Burada özellikle ev fiyatları ve gelirinin giderek artacağı düşüncesiyle, ipoteğin ilk dönemlerinde faiz oranı artmaktadır. Beşinci bir çeşit doğrusal ipoteklerdir. Doğrusal ipotekler

¹¹ Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, a.g.k., s. 60.

eşit anapara geri ödemelerine dayanmaktadır. Bu tür de faiz ödemeleri ipoteğin sonlarına doğru giderek azalmaktadır ¹².

B. Otomobil Kredisi

Burada otomobil kredisi hakkında genel bir bilgi vermeye ve bankalar arasındaki uygulamada ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıkları incelemeye çalışacağız.

Konunun önemine dikkat çekmek için Oyak-Renault Otomobil Sanayi A.Ş. Genel Müdürü Ateş Ünal Erzen' in açıklamalarına yer vermek uygun olacaktır. Erzen' in açıklamalarına göre; 1987 yılında 5457 adet otomobil tüketici kredisi ile satılmış ¹³.

Diğer firmaları da düşündüğümüzde 1990 yılında 25 bin otomobil tüketici kredisiyle satılmıştır. Bu rakam da satılan otomobillerin %10, 15' ine tekabül etmektedir. Erzen' in belirttiğine göre, tüketici kredileri otomotiv sektörüne büyük canlılık getirmiştir. Yine Erzen' in söylediğine göre; Amerika' da satılan otomobillerin %70' den fazlası tüketici kredisi ile satılmaktadır ¹⁴.

C. İhtiyaç Kredisi

Kişiler değişik ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaç kredisi kullanırlar. Son zamanlarda kişiler tarafından oldukça sık başvuru olan tüketici kredisi türlerinden olan ihtiyaç kredisinde kişiler kredinin nerede kullanılacağını belirtmek zorunda değildirler.

¹² Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, a.g.k., s. 60.

¹³ Ateş Ünal Erzen, "Otomotiv Sektöründe Tüketici Finansman ve Geleceği", Türkiye' de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, s. 39.

¹⁴ Ateş Ünal Erzen, a.g.k., s. 38.

2. Tüketici Kredisi Sistemleri

Ulusal tüketici kredisi sistemleri birçok benzerlik göstermekle birlikte bazı göze çarpan farklılıklar da mevcuttur. Başlıca benzerlikler, tüketici kredisi ile aktif olarak meşgul olan kurumların sayısında ve tüketici kredisi miktarında hızlı büyüme olmaktadır. Geleneksel olarak tüketici kredisi ticari finans şirketleri ve perakendeciler tarafından sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak rehin karşılığı borç ve diğer ödünç para verenleri sayabiliriz.

Günümüzde kredi kartı şirketlerinin etki alanı nüfusun büyük bir bölümüne yayılırken mevduat kabul eden bütün mali kurumlarda tüketici kredisi faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Başlıca farklar tüketici kredisinin değişik tiplerinin görece önemleri ve piyasanın bölünme derecesi ile ilgilidir.

“Overdraft sistemi” ilk olarak Birleşik Krallık’ ta gelişti, oradan diğer Anglo-Sakson ülkelere ve kıta Avrupasına sıçradı. Overdraft günümüzde Almanya, Hollanda, Fransa, İtalya ve İsveç’ te yaygın olarak kullanılıyor.

Overdraft faaliyetleri yalnız Birleşik Devletler ve Japonya’ da yaygın biçimde kullanılmıyor ¹⁵.

ABD bankaları Overdraft faaliyetlerini tercih etmiyorlar. Fakat bununla birlikte müşterilerin kredi hesaplarını sürdürmelerini ümit etmektedirler. Yanlışlıkla yapılan Overdraft ise şiddetle cezalandırılıyor.

Overdraft sistemi sadece günlük ödenmeyen bakiye üzerine faiz hesapladığı için orta ve yüksek gelirli gruplar için özellikle popülerdir.

Birleşik Krallık’ taki bankalar kişisel borçlanmalar için başlıca faaliyet alanı olarak overdraft sistemi uygulamaktadırlar. Almanya, Hollanda ve artan ölçüde Fransa’ daki bankaların çek veya maaş hesapları üzerine verimli overdraft faaliyetlerini tercih etmek eğilimi vardır. Almanya’ da oldukça yaygın olarak net aylık maaşın iki veya üç katı kadar overdraft müsaade edilmekte ve universal bankaların (ticari, tasarruf bankaları vs.)

¹⁵ Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, a.g.k., s. 56.

hepsinden bu overdraft garantilidir. Fransa' da bankalar müşterileri ile özel anlaşmalar içine girmeye başlamış ve bu anlaşmalar vasıtasıyla müşterilerin net aylık maaşlarının ilgili limitleri dahilinde overdraft yetki verilirken, Hollanda' daki bankaların bir çoğu müşterilerine en azından bir aylık maaşları kadar hesaplarını aşan miktarda çek keşide etmeye veya provizyon istemeye izin vermektedirler.

Farklı ülkelerin tüketici kredisi sistemleri arasındaki diğer bir fark, kredi kartı borçlanmalarının görece önemidir. Kredi kartı borçlanmaları Birleşik Devletler' de çok önemlidir. Kredi kartı borçlanmaları Birleşik Devletler' de çok önemlidir. Diğer ülkelerin bir çoğunda da hızlı bir şekilde büyümektedir. Bununla birlikte Almanya ve Hollanda' da verimli overdraft faaliyetleri tercih edilmektedir.

Tüketici finans şirketlerinin ve perakendecilerin rolü ülkeler arasında oldukça farklıdır. Avrupa ülkelerinin bir çoğunda, Kanada ve Avustralya' da birkaç bağımsız tüketici finansman kuruluşu vardır. Birçok ülkede bu finans kuruluşlarının bu alanda rehberlik eden banka gruplarına bağlı olma eğilimi vardır. Perakendeciler bu ülkelerde tüketici kredisi pazarında sınırlı ve gittikçe gerileyen bir rol oynarlar. Bununla birlikte, İtalya' da satış noktasındaki perakendecilerin kredileri banka kişisel borçlarına karşı hala önemini korumaktadır ¹⁶. ABD ve Japon tüketici kredisi piyasasında, perakendeciler ve tüketici finans kurumları çok önemlidir. Bu kurumlar bankalarla ilişkili değildirler. Birleşik Devletler' de en büyük finans kurumları büyük üretici şirketlerin (General Motors ve Ford) veya perakendecilerin (Sears Roebuck) bağımlı yardımcı şirketlerdir. Büyük mağazalar ve petrol şirketleri de başlıca kredi kartı yayıncıdır.

Ülkemizde bağımsız tüketici finans kuruluşları gelişmemiştir. Tüketici kredisi, bankalar ve perakendeciler tarafından sağlanmaktadır. Her ne kadar

¹⁶ Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, a.g.k., s. 57.

leasing kuruluşları bireylere özellikle otomobil kredisi alanında finans sağlamakta iseler, on leasing kuruluşlarının bir çoğu bankalarımızın filyalleri konumundadırlar.

Bağımsız tüketici finans kuruluşları konusunda Cengiz Solakoğlu, "Taksitli Satışlar Finansman Ortaklarını" önermektedir. Yine Solakoğlu'na göre tüketici finansmanı sisteminin orta vadedeki geleceğini, özel tüketim kredisi vermek amacıyla kurulmuş ve daha ucuz para temin ederek tüketiciye aktarıcı "Taksitli Satışlar Finansman Ortaklıkları" oluşturacaktır.

Tüm ülkelerde, ev finansmanı daha uygun vadelere yayılmış olmasına rağmen tüketici kredisine göre daha uygundur. Bu tüketici borçlarının daha küçük hacimli olması daha az sağlam olması ve bu kredilerin herhangi bir sübvansiyon veya diğer mali avantajlardan yararlanmasıyla izah edilebilir. Tüketici kredilerinin dikkate değer karakteristiklerinden birisi, değişik kredi tüplerinin üzerindeki faiz masraflarının büyük eşitsizliğidir.

Böylece overdraftlar, tüketici kredisinin en ucuz kaynağı olmak eğilimindedirler, fakat overdraftların geçerliliği, hazır bulunuşu daha çok zengin müşteriler ve geçici isteklerle sınırlıdır. Banka kişisel borçlanmalarının faiz oranı, overdraft faiz oranlarına göre birkaç puan daha yüksektir. Bunun nedeni ise daha yüksek yönetsel maliyetler ve bu kredilerin geri dönmemesinin daha sık oluşudur.

Bunun bir sonucu olarak özellikle düşük gelir gruplarına kredi kullandırmalarında daha ağır teminat koşulları getirilmiştir.

Taksitli satın alma finansı, perakendeci kredileri ve kredi kartı borçlanmaları, kişisel borçlanmalara göre daha pahalı olmak eğilimindedir. Satış noktasında kredi her ne kadar pahalıysa da düşük gelir gruplarının bir banka hesabı olmaksızın başlıca kredi kaynağıdır. Fakat banka hesabı olan insanlar da satış noktasındaki krediyi almak eğilimindedirler. Bunun nedenini şöyle izah edebiliriz; krediyi almak daha kolay, daha hızlı ve bir

banka yöneticisi ile mülakatı, bankaya ziyaretleri bağlamayan kredidir.

Finans şirketleri pazarlama elemanları çalıştırdıkları ve çoğu zaman yüksek ücret ödedikleri için taksitli satış kredisi genellikle daha pahalıdır. Bundan öte borçlanma maliyetleri de genellikle daha yüksektir. Kredinin geri ödenmesinde karşılaşılan güçlükleri içeren ek masraflar ile birlikte daha büyük bir müşteri kitlesine sahip olmak eğilimindedirler.

Bu kısmın sonuna yaklaşırken ilgi çekici diğer bir konu, çeşitli finans kuruluşlarında uygulanan “kredi scoring” dir. Kredi scoring tüketici kredilerini bilgisayar desteğiyle değerlendirme ve buna göre kredinin tahsis edilip edilemeyeceğine karar vermede kullanılan bir sistemdir ¹⁷. Kredi scoring kredi müracaatlarının büyük çoğunluğunun kişisel özelliklerinin istatistiksel analizine dayanmaktadır ¹⁸. Müracaatçının niteliklerini referans olarak alınan grupla karşılaştırarak iyi ve kötü risk arasında ayırımı amaçlamaktadır. Kredi scoring riskleri bertaraf edilebilmektedir. Bununla birlikte yanlış bilgiler kompütüre girildiğinde, dolayısıyla hatalı sonuçlar doğabilir.

Kredi scoring avantajlarını iki başlık altında sıralayabiliriz;

i) Kredinin değerlendirme sürecindeki maliyetleri azaltmasıdır.

ii) Bu değerlendirme sürecinde objektif kriterlerin esas alınıp kredinin tahsis edilip, edilmeyeceğinin tamamen bilgisayarlar aracılığıyla tespit edilmesidir. Böylece objektif ve sağlıklı kararlar alınabilmektedir.

Bu bölümü bitirmeden günümüzde gittikçe önem kazanan bir diğer konuya da değinmek istiyoruz. Bu da, kredi kartı sahtekârlığının büyümesidir. Bununla birlikte sahtekârlık kredi kartlarının kredi fonksiyonundan daha ziyade ödeme fonksiyonuyla daha yakından ilgilidir.

¹⁷ Burhan Karaçam, “Ferdî Kredi Uygulamaları, Geleceği ve Sorunları”, Türkiye’de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, s. 58.

¹⁸ Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, a.g.k., s. 58.

Yeni teknolojik gelişmelerle kredi kartı sahtekârlığına karşı önlem alınmaya çalışılıyor.

Özellikle satış noktasında "Authorisation" sisteminin tahsis edilmesi ve genel amaçlı kredi bilgi merkezinin kurulabilmesi ile, kişisel iflaslar ve sahtekârlık problemlerinin azaltılabilmesi mümkün olabilecektir ¹⁹.

3. Tüketici Kredilerinin Ekonomik Fonksiyonları

Tüketici kredileri yaygın olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD' de uygulamaya başlanmış, ekonomik alandaki olumlu etkileri de ilk defa bu ülkede görülmüştür. Gelişmiş piyasa ekonomisine sahip ülkelerin en önemli özelliklerinden birisi, hem yatırımları ve üretimi hem de tüketicilerin finansman ihtiyaçlarını karşılayacak finansal kurum araç ve kuralların gelişmiş olmasıdır. Finansör kurumlardaki bu çeşitlilik tüketicilere finansman sağlayan kurumların da çeşitli olmasına yol açmıştır. Ticari bankalar tüketim finansman ihtiyaçlarını karşılayan tek mali kuruluş değillerdir. Bu alanda faaliyet gösteren satış finansman şirketleri, endüstri bankaları ve kredi birlikleri vardır.

Burada üzerinde önemle durulması gereken hususlardan birisi, "kalkınma süreci içinde tüketici finansmanı, yatırımların ve üretimin finansmanı kadar önemlidir. Mali piyasaların ekonomiye iyi hizmet edebilmesi için mali piyasalarda oluşan paranın maliyetinin, hem yatırımların kârlılıklarını hem de tüketicilerin zaman tercihlerini yansıtması gerekir. Yani belirli faiz üzerinden üretim faaliyetleri için kredi bulunabiliyorsa, aynı koşullarda tüketim ihtiyaçlarını karşılamak içinde kredi bulunabilmelidir.

Refahın yaygınlaşması için bu şarttır. Üretim de başlı başına amaç değil, refahın arttırılmasının bir aracıdır. Bu açıdan bakıldığında, refahın

¹⁹ Patrick Frazer ve Dimitri Vittas, a.g.k., s. 59.

arttırılmasında hem üretim hem tüketim kredileri önemli araçlardandır”²⁰.

Nitekim gelişmiş ülkelerde bu gerçeğin farkına varılmış, mali piyasaların bu yönde de gelişmesi teşvik edilmiştir.

Ülkemizde bankalar, kredilerini uzun zamanlardan beri ticari müesseselere yöneltmişlerdir. Bireyleri gerçek kişiler olarak ele alıp çeşitli tüketim ihtiyaçlarını finanse etmek için kredilendirme anlayışı gelişmemiş, halkın tasarruflarından topladıkları mevduatı, dolaylı olarak ticari kurumlar aracılığıyla yine halka aktarmayı uygun görmüşlerdi. İkinci yöntemin daha kolay olması bankaları bu kolaycı yönetime sevk etmiştir. Çünkü tüketici kredilerinin uygulanması beraberinde birtakım sorunlar ve yeni tekniklerin ve dolayısıyla yatırımların yapılmasını gerektirecekti. Bu yatırımların belki de ön önemlisi bankaların otomasyona geçmesi gereği ve bu sistemi uygulayacak teknik bilgi ve beceriye sahip nitelikli personel ihtiyacıdır.

Batının gelişmiş kurumlarında bankaların ticari ve sınai kurumlara yönelttikleri krediler daha ziyade yatırım kredisi niteliğinde olmuş, bu kurumların işletme sermayelerini güçlendirecek finans kaynaklarını halka verilen ferdi krediler vasıtasıyla güçlendirmelerini yeğlemişlerdir.

A. Tüketici Kredilerinin Ekonomik ve Sosyal Açılardan Olumlu Etkileri ,

Tüketici kredilerinin ekonomik ve sosyal yönlerden olumlu etkilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz;

a - Tüketici kredisi ekonomiyi canlandırır. Faizi, satıcının vedeceği krediye oranla çok düşüktür²¹.

²⁰ Özer Ertuna, “Dünya ve Türkiye’ de Tüketici Finansmanı” Türkiye’ de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, s.31.

²¹ Üzeyir Garih, “Ekonominin Gelişmesinde Tüketici Kredisi (4)”, Barometre Gazetesi, Sayı 102-103, (7 Ocak 1991), s. 6.

b - Tüketici kredisinin tüketici tarafından aksatılması olasılığı diğer ticari kredilere nazaran daha azdır.

c - Tüketici kredisi kreditor kurumların otomasyon geçiş sürecini hızlandıracaktır ²².

d - Tüketici kredilerinin ekonomiyi sürükleyici rolü.

e - Enflasyonist baskıları azaltmada tüketici kredilerinin fonksiyonu.

f - Konuyu genel olarak başlıklar altında topladıktan sonra, kısaca başlıkları açıklamak istiyoruz. .

a - Tüketici Kredisi Ekonomiyi Canlandırır. Faizi, Satıcının Vereceği Krediye Oranla Daha Düşüktür

Tüketici kredisi faizinin daha düşük olmasının uzun zincir halkasının kırılması nedeniyledir. Burada bir öneri olarak şu da söylenebilir; Bankaların tüketici kredisi vermek üzere topladıkları fonlardan, mevduat munzam karşılığı ve disponibilite yükümlülüklerin azaltılması suretiyle, fon maliyetlerinin azaltılması dolayısıyla tüketici kredisi faizlerinin indirilmesine yol açacaktır. Bugün bankalarda toplanan veya topladığı her yüz liranın 44.45 lirası devlet tarafından yönlendirilmektedir ²³.

Faizlerin daha aşağıya çekilmesinin en önemli nedeni bankacılık sektörünün topladığı kaynaklar üzerinde çok büyük baskısı olmasıdır.

b - Tüketici Kredisinin Tüketici Tarafından Aksatılma Şansı, Diğer Ticari Kredilere Nazaran Daha Azdır

Tüketici kredilerinin tüketiciler tarafından aksatılma olasılığının diğer ticari kredilere nazaran daha düşük olduğunu belirtmek gerekir. Ekonomimizin sıkıntılı olduğu 70' li yılların son dönemlerinde, bazı

²² Üzeyir Garih, a.g.k., s. 6.

²³ Dünya Gazetesi Bankacılık Eki, sayı 26, (25 Haziran 1990), s. 3.

gazetelerce yapılmış bulunan dayanıklı tüketim mallarının taksitli ve kur' alı satışlarında ödenmeyen veya geciken taksitin ortalama binde ikiyi geçmemiş bulunması, bu olayın gerçekçi bir kanıtı olsa gerek. Tüketici genelde büyük güçlüklerle yaptığı tasarruf sonucu elde ettiği konut veya dayanıklı tüketim malının geri alınmasını kesinlikle istemez.

“Ayrıca sade tüketici vatandaş, dava, mahkeme, avukat, icra, polis veya kısacası “devlet” ile olacak ve kendisinin suçlandırılacağı olaylarla karşılaşmak istemez. Yılların deneyimi onun bu tür olaylardan zararlı çıkacağı göstermiştir. Ayrıca bir süre sonra alacağı mal ve mülk için, daha malı görmeden ödediği de çok görülmüştür”²⁴.

Bütün bu psikolojik unsurlar da tüketici kredisi riskinin niye daha az olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Bu söylediklerimizi sayısal verilere dökmek istersek, 1991 yılı Mart ayında on bankanın kullandırdıkları tüketici kredisi 3.5 Trilyona ulaşmıştır. Geri ödenmeyen kredi miktarının da 1.5 Milyar lira civarında olduğu tahmin edilmektedir. İki rakamı oranlarsak geri dönmeyen kredi miktarının toplam kredi hacminin onbinde dördü civarında olduğunu görürüz²⁵.

Yapı ve Kredi Bankası Bireysel Bankacılıktan Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı İsmail Yalçınkaya bankanın kullandırdığı ferdi krediler içinde kaçıkmiş alacaklara intikal eden kredi miktarının %2 olduğunu, bu yüzde ikilik kısmın da yarısının kanuni takibe intikal ettirildiğini söylemektedir²⁶.

c - Tükiteci Kredisi Kreditör Kurumların Otomasyona Geçiş Sürecini Hızlandıracaktır.

ABD' de İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra mekanizasyonunda olan gecikmedir. Bankalar ticari müesseselere verdikleri döner sermaye

²⁴ Üzeyir Garih, a.g.k., s. 12.

²⁵ Güneş Gazetesi, 20 Şubat 1991, s. 7.

²⁶ Güneş Gazetesi, 9 Şubat 1991, s. 5.

güçlendirici kredileri kişilere bölüp dağıttıkları takdirde, birkaç bin misli işlem yapma zorunluluğu ile karşı karşıya kalacaktır. Bu aynı zamanda kırtasiye masraflarını da arttıracak yüzbinlerce ödeme taksidi senedini manipüle etmek, takip etmek, zamanında tahsil etmek ve edildiğini denetlemek ayrı bir ihtisastır ²⁷.

Böyle bir organizasyonu yapabilmek için tüketici kredisi veren kreditor kurumun çok geniş bir bilgisayar kapasitesi olması ve bu kapasiteyi kullanacak, sistemi uygulayacak deneyimli ve eğitilmiş bir personele de sahip olması gerekir.

Nitekim tüketim kredisi veren bankalarımız hızlı bir otomasyon faaliyetine girişmişlerdir. İlk önce off-line olarak kurulan sistemler daha sonra on-line' na dönüştürülmüştür.

Bankalarımız alt yapı yatırımları sayılabilecek, ileri teknoloji isteyen bu yatırımlarıyla Türkiye' de yoğun bilgisayar kullanımının da öncüsü olmuşlardır. Ayrıca bu sistemi kullanabilecek nitelikli, eğitilmiş personel ihtiyacı da doğmuştur. Bilgisayar dergisini çıkaran Ya-Sa A.Ş.' nin Araştırma-Bilgi Merkezi (ABİM)' in yaptığı "Bilgisayar kullanıcılarında ilk 50" araştırmasında ilk beş sırayı bankalar paylaşmaktadır ²⁸.

d - Tüketici Kredilerinin Ekonomiyi Sürükleyici Rolü

Ekonomik kalkınma süreci içinde, genel olarak kredilerin önemli bir yer işgal ettiği bilinmektedir. Konjonktür politikasında kredi araçlarından geniş ölçüde yararlanılmakta, kredi musluklarının şu veya bu şekilde ayarlanması ile çeşitli ekonomik neticelerin elde edilmesine çalışılmaktadır. Konuyu toplam talep ve tüketici kredilerine olan talep arasındaki ilişkiler

²⁷ Üzeyir Garih, a.g.k., s. 12.

²⁸ Kapital Dergisi, Sayı 49, (Aralık 1989), s. 46.

yönünden inceleyebiliriz; ilk bakışta, tüketim talebi ve tüketici kredileri ve talebinin eş oranlarda değişebileceği akla gelmektedir. Oysa, 1930 ve 1960 yılları arasındaki Amerikan ekonomisine baktığımızda tüketici kredilerine olan talebin genel tüketime oranla daha hızlı gelişmiş olduğunu görürüz. Devre zarfında genel tüketim 3 misli arttığı tüketici kredileri 6.2 misli çoğalmıştır²⁹.

Burada akla iki soru gelmektedir;

1. Acaba tüketim krediyi doğuran faktör müdür?
2. Kredilerdeki artış bir tüketim artışına yol açmış mıdır?

Belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış bir ülke konumundaki Amerika' da ikinci sorunu daha uygun ve doğru bir yargıya dayandığını göstermektedir.

e - Enflasyonist Baskıları Azaltmada Tüketici Kredilerinin Fonksiyonu

Enflasyonist baskıları azaltmada tüketici kredilerinin fonksiyonunu belirli çerçeveler içersine sokmak mümkün değildir. Bu konuyu irdelerken tüketici kredilerini genel olarak kredilerden bağımsız olarak düşünmekte şimdilik mümkün görünmektedir. Bizi bu düşünceye sevkeden faktör tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki göreceli önemlerinin henüz istenen düzeye gelmemiş olmasıdır. Bu durum rakamsal bir kaç değerle de tespit edebiliriz. Örneğin Yapı ve Kredi Bankası' nın 1990 yılı bilançosunda krediler 3 trilyon 600 milyar olmasına karşılık bu miktar içindeki tüketici kredilerinin riski 350 milyar civarındadır. 1991 yılı Mart ayı rakamlarına göre ülkemizde 70-80 trilyon liralık kredi hacmi içerisinde tüketici kredilerinin payı 3.5 trilyon civarındadır³⁰.

²⁹ ITO, Taksitli Satışlar, Finansman Ortakları ve Tüketici Kredileri Semineri, (Nisan 1987), s. 40.

³⁰ Güneş Gazetesi, 20 Şubat 1991.

Enflasyona karşı yürütülecek para politikası araçlarından birisi; kredi hacminin ayarlanmasıdır. Mali kuruluşların bir takım tedbirlere uymak zorunda oldukları malûmdur. Bunlardan bir tanesi "ratio" kaidesidir. Buna göre, bir bankanın vereceği nakdi krediler ve satın alacağı tahvil ve benzeri menkul kıymetlerin tutarı ile teminat mektupları, kefaletler, oval ciro ve kabuller gibi gayri nakdi kredilerin toplamı özkaynakların 20 katını aşamaz. İşte enflasyona karşı bu "ratio" oranının azaltılması veya daha ileri derecede bir tedbir olarak kredi hacminin dondurulması işlemleri yapılabilir.

Özellikle enflasyonist baskılara karşı kredi hacminin dondurulması piyasadaki para arzını ve kaydi para yaratma imkanı azaltarak bu baskıları hafifletmede etkili bir para politikası aracı olduğunu belirtmek gerekir.

Tüketici kredilerinin enflasyonist baskılara karşı yukarıda belirtilen etkileri yaratma gücü, tabii ki toplam krediler içerisindeki göreceli önemlerine göre değişecektir. Burada kabul edilebilecek husus şudur ki, tüketici kredileri özel tasarruflar üzerinde menfi bir etki yapmak suretiyle, para akımını kuvvetlendirebilir ve böylece ekonomide enflasyonist bir etki yapabilir.

Enflasyonist baskılara tüketici kredisi uygulamaları içerisinde nitelendirebilecek diğer girişimler şunlar olabilir;

i) Mal fiyatının belli bir payının peşin ödenmesi.

Nitekim Fransız kanunları, taksitli satışlar konusunda alıcıya, satın almak istediği malın fiyatının belli bir miktarını peşin olarak ödeme zorunluluğunu yüklemektedir.

Konjunktürün elverişli olduğu durumlarda satın alınan mal fiyatının %20' sinin peşin olarak ödenmesi zorunlu tutulmaktadır. Aksine konjunktürün uygun olmadığı durumlarda peşin ödenmesi gerekli miktar arttırılabilmekte ve %35' e kadar çıkarılabilmektedir.

ii) Diğer bir uygulama kredi süresi üzerindeki etkidir.

Tüketici kredilerinin sürelerinin konjunktüre göre kısaltılması veya uzatılabilmesinin etkilerini somut olarak görmek çok güçtür. Fakat enflasyon

dönemlerinde bu kredilerin geri dönüş sürelerinin kısaltmak, krediye olan talebi azaltarak enflasyonist baskıyı hafifletici bir önlem olarak akla yakın görülmektedir.

Bu konuda son olarak şu söylenebilir ki, bu tedbirler içerisinde “ratio” haddi, en etkili önlem olarak görülmektedir. Fakat tabiatıyla “ratio” haddi ve verilen kredi miktarları arasında çok sıkı bir ilişki kurmak doğru değildir. Kaldı ki, bu tedbirler hiç bir zaman tek başına alınmamaktadır. Enflasyona karşı sadece para politikası tedbirleri yeterli olmamaktadır. Enflasyonist baskıları para ve maliye politikası araçlarını ahenkli bir şekilde kullanmak gerekir.

B. Tüketici Kredilerinin Bankalar Açısından Avantajları ve Sakıncaları

Bankalar tüketici kredisi ile plasman hacimlerini genişletirken, bankacılığın temel prensibi olan risk yaymak olayını gerçekleştirirler. Bunun sonucunda sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyen bir kredi sistemine kavuşurlar. Ayrıca Türkiye’ de tüketici kredisi bankalarca ellerinde bulunan fazla fonları değerlendirme imkanı da sağlamıştır ³¹.

Bankalara şu ana kadar verdikleri tüketici kredisinin içinden geri dönmeyen kredi miktarı çok azdır. Tüketici kredisinin konjonktürel dalgalanmalara duyarlılığı ticari ve sınai kredilerine kıyasla daha düşüktür. Toplam talebin daralmasıyla beraber yatırım hacminin düştüğü dönemlerde tüketici kredileri, finansal sektörde faaliyetlerin belli bir hacmin altına düşmesini engelliyor. Bunun yanısıra bireysel bankacılık hizmeti diye adlandırılan tüketici kredileri ve kredi kartları riski daha geniş bir tabana yayılmasında önemli araçlar olarak kullanılıyor.

Tümü şirketler üzerinde yoğunlaşan riski dağıtarak, sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi portföyü

³¹ Selahattin Seslioğlu, Tüketim Kredileri, Para ve Sermaye Dergisi, s. 9.

yaratılması mümkün oluyor. Ayrıca hizmetin yaygınlaşması suretiyle bankaların müşteri hacmini genişletmesi de tüketici kredisinin diğer bir avantajı ancak sağlıksız uygulanan bir tüketici kredisi politikası bankaların krediden doğan kayıplarının artmasına, mali güçlerinin zayıflaşmasına ve kredi arzının düşmesine neden olabilir ³².

C. Tüketici Kredilerinin Şirketler Açısından Avantaj ve Sakıncaları

Türkiye’ de tüketicilerin kredi ihtiyaçları, satıcı şirketler tarafından karşılanmaktadır. Halktan mevduat olarak toplanan kaynaklar şirketlere kredi olarak verilmektedir. Üretici şirket, dağıtım şirketi ve bayi tarafından geçen krediler tüketiciye taksitli satışlar olarak yansır. Yani borç olarak verilir. Genellikle şirketlerin açtığı krediler senet karşılığı olur. Şirketler gereksiz finansman yükü altına girer ve ihtisasları olmayan bir alanda faaliyet gösterirler ³³.

Üretici satışını kolaylaştırmak için vade kolaylığı şeklinde bir finans sağlar. Bu sağlanan finansman üreticinin kaynaklarının bir kısmını belli bir süre için başka bir alana kaymasına sebep olur. Bu nedenle üretici eksilen kaynağını tamamlamak için kredi arar. pazarlamacı için geçerli olan deyim “satılan malı yerine koyabilmektir”. Bu deyim işletme sermayesinin eksilmemesi gerektiğini ortaya koymaktır ³⁴. Oysa firmalar kredili satış yapmaları sonucu portföylerinden birikecek olan müşteri senetlerini ve senetsiz alacaklarını aktiflerinden çıkarmaları durumunda kredili satış, firmanın işletme sermayesi ihtiyacını arttırır.

✱ Bu maliyetleri yükselttiği gibi ilave işler getirir ³⁵. Alıcıyı finanse

³² Bankalar Birliği Yayını, Kasım 1989, s. 51.

³³ Özer Ertuna, “Yakın Bir Gelecekte Tüketici Finansman Konusunda Rekabet Daha Artacak”, Para Sermaye Dergisi, 1989, s. 7.

³⁴ Selahattin Seslioğlu, Tüketici Kredileri, Para ve Sermaye Dergisi, s. 9.

³⁵ İTO, Taksitli Satışlar, Finansman Ortaklıkları ve Tüketici Kredileri Semineri, Nisan1987, s. 32.

etmek için kullanılan kaynak, işletme bünyesinde kullanılırsa işletmenin sermayesi artar, yatırımların gelişmesi sağlanır ve işletmenin kârı yükselir. Kaynakların taksitli satışlar yerine üretime yöneltilmesi ile verim artar.

Tüketici kredileri sayesinde birey peşin parayla alışveriş yaptığı için indirimden yararlanırlar. Şirketler de peşin satış yaptıkları için daha az banka kredisine ihtiyaç duyacaklardır. Az kredi kullanan şirketlerin maliyetleri düşerken , tüketiciye sunduğu mal da daha kaliteli ve ucuz olacaktır. Eğer taksitli satışlarla firma tarafından tüketiciye kaynak ayrılıyorsa firma gelişmeyeceği gibi enflasyonlu zamanlarda işletmelerin küçülmesi de istenmeyen bir durum olacaktır. Tüketici kredileri, sayesinde sektör bazında rahatlama yaratılmaktadır. Peşin ödemeler fabrika-toptancı-perakende zincirinde sağlıklı ve hızlı gelişme sağlayarak üretici ve satıcının doğrudan pazara girmesini sağlayacaktır ³⁶.

D. Tüketici Kredilerinin Tüketici Açısından Avantaj ve Sakıncaları

Tüketici kredisinin sağladığı en önemli fayda tüketicinin borçlanmadan satın alamayacağı ya da satın almak için beklemek zorunda kalacağı mal ve hizmete hemen sahip olmasını sağlamasıdır. Tüketici kredisinin yaygınlaşması ile tüketicilerin peşin ödemede bulunması sağlanacak ve tüketiciler bu kredi sayesinde perakendeci gururunu yaşayacak daha kuvvetli olacaklardır. Bu da tüketicinin pazarlık gücünü rahatça kullanabilmesini sağlayacaktır ³⁷. Böylece tüketiciler beğendikleri malı istedikleri yerden alabileceklerdir. Ayrıca vadeli satışlarda vade farkından alınan KDV, alışlar peşin fiyatına yapıldığı için kesilmez. Ayrıca bazı firmalar peşin alışlardan uyguladıkları belli orandaki iskontosundan da yararlanabilirler. Bu da tüketiciye ek bir avantaj sağlar ³⁸.

³⁶ İsmail Yalçınkaya, Dünya Gazetesi, 6 Nisan 1989.

³⁷ Milliyet Gazetesi, Tüketici Kredisi Eki, 30 Mayıs 1989.

³⁸ Erkan Çelebi, Dünya Gazetesi, 18 Kasım 1989.

İkinci Bölüm

KREDİ KARTLARI VE EKONOMİK FONKSİYONLARI

I. KREDİ KARTLARI

1. Kredi Kartının Tanımı

Kredi kartı nakit para verilmeksizin, mal ve hizmet satın alınmasını sağlayan bir ödeme aracı veya kısaca plastik para olarak tanımlanabilir.

Kredi kartı, İngilizce' de Credit Cards, Almanca' da Kredit Karte, Fransızca' da Cartes de Credit şeklinde adlandırılır.

Bu kart sayesinde hamilinin cebinde nakit para taşımadan kartı veren banka veya kurum tarafından kendisine tanınan belirli bir limit dahilindeki krediyi kullanmak veya mevcut bir mevduat hesabından borçlandırılmak kaydıyla, harcama yapabilmesine olanak tanınmıştır

2. Kredi Kartının Gelişimi

İlk kredi kartı Amerika Birleşik Devletlerinde 19. yüzyıl sonlarında verilmeye başlanmıştır.

Basit metal plaketten oluşan bu kart, ilk kez 1884 yılında Hotel Credit Letter Company tarafından çıkarılmış ve 1914 yılında Western Union Bank America' nın batı bölgelerindeki seçkin müşterilere verilmiştir. İleriki üç yıl

içinde, çeşitli otel, market, petrol firmalar ile demiryolu şirketleri de bu kartı kullanmaya başlamışlardır.

1924 yılında, General Petroleum Corporation ilk petrol kredi kartını basmıştır. 1930 yıllarındaki iktisadi durgunluk nedeniyle, kredi kartlarının büyümesi yavaşlamış ve açık kredi hesaplarının kapatılması güç hale gelmiştir.

1935_1945 savaş yıllarında, kredi kartlarının kullanımı Amerikan hükümeti yasaları tarafından kısıtlanmıştır.

Savaştan sonra, kredi kartlarının kullanımında yeniden bir dirilme görülmüştür. 1950 yılında, Diners Clup ilk “Seyahat ve Eğlence Kartı” vermeye başlamış, bu kart sayesinde ödemeler her ay sonunda yapılmıştır. Bu, çeşitli restoran ve otellerde kullanılan, ilk karttı. Diners şirketi, üye şirketlerine yaptıkları satışlar karşılığında iskonto yaparak ödemede bulundu.

American Express uluslararası kartı 1958 yılında verilmeye başlandı. Bunun 1960' ların ortalarında Carte Blanche izledi.

1950 yıllarında, tüm mal ve servisler için geniş imkanlar sağlayacak bir karta ihtiyaç duyuldu. Bu nedenle, 1950 yıllarında bir çok banka, banka kredi kartı vermeye başladı. İlk kartı veren banka Franklin National Bank of Long Island olmuştur.

Bu kartlardan elde edilen kar, tüccarlardan elde edilen komisyonlardı.

1958 yılında, Bank of America kendi kredi kartı olan Bank Americad' ı vermeye başladı. Böylece, daha geniş bir müşteri tabanına ulaşılarak daha karlı hacimlerle işlemler yapıldı.

Bununla birlikte, bankalar kredi vadelerini uzatarak müşterilerine hizmet sunmaya başladılar. 1966 yılında, Bank of America, diğer bankalara kendi kredi kartı olan mavi, beyaz ve sarı Bank Americard Lisansını vermeye başladı. Böylece, Bank America Service Corporation verilen lisanlara ait

işlemlere yardımcı olmak amacıyla kuruldu. Aynı yıllarda, ABD' nin batı bölgesindeki 14 banker Bank Americard ile rekabet etmek için İnterbank adına bir birlik kurdular.

1967 yılında, batı bölgesindeki dört banka Mastercharge kartını geliştirdi. Diğer bankalarda bu guruba dahil oldu ve Luterbank adına çıkan Mastercharge kartını sonunda satmaya başladı.

Başlangıçta, Interbank' in sembolü olan ve kartın alt kısımlarında bulunan “İ” harfi yeteri kadar ayırıcı görülmedi. Sonunda Mastercharge ismi kullanıldı.

1960' ların sonlarında birçok bağımsız banka kartı programları Banka Americard veya Mastercharge' a katıldı.

3. Kredi Kartının İşlevleri

1. Çek, senet gibi bir ödeme aracı olması ve aynı amaçlarla kullanılması (çünkü satış belgesini imzaladığınız anda ödeme yapmış sayılırsınız).

2. Kredi sağlaması olmak üzere iki temel amacı vardır. Bunlar temel bankacılık fonksiyonlarını teşkil etmektedir. Kredi kartlarının gelişimi belki modern bankacılığın en önemli olaylarıdır ¹. Ayrıca kredi kartlarının en önemli işlevlerinden biri de çok eski zamandan beri süre gelmiş ve para ödeme karşılığı yapılan mal ve hizmet alımına bir alternatif getirmesidir.

A- Tüketici Kredisi Olarak Kredi Kartları

Tüketici kredileri ve kredi kartları tüketicinin finansman araçlarıdır. Ayrıca, kredi kartı tanımı itibariyle, bugün dünyada ve özellikle Türkiye' de yaygın olan tüketici kredileri içinde de yer almaktadır.

¹ D.G. Harson, “Service Banking”, s. 190.

Çünkü, tüketici kredisi uygulamalarından biri de kredi kartlarıdır. Tüketici kredisinde bankalar müşterilerine belli bir limitle kredi vermekte ve belli vadelerde de geri almakta veya firmalarla anlaşmakta, müşteri ödeme yaptıkça firmaya ödemedede bulunmaktadır.

Bu nedenle, müşterinin para ödemededen alışveriş yapması ve bilahare kendi adına parayı ödeyen bankaya ödemedede bulunması, aksi takdirde, faiz çalıştırılması, kredi kartlarının tüketici kredileri içinde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Tüketici kredileri ve kredi kartlarının arasındaki fark şudur; Kredi kartlarında kişilere harcama limitleri tespit edilerek kart verilmektedir. Kart hamilleri kendisine tanınan limitler çerçevesinde harcama yapma yetkisindedir. Krediyi istediği gibi kullanabilir veya hiç kullanmaz. Buna karşılık, tüketici kredisi uygulamasında müşteri kendi limitini başlangıçta kendisi belirlemekte ve banka ile mutabakata varmaktadır. Böylece, tespit edilen limit dahilinde banka riski girerek paranın tamamını tüketiciye başlangıçta vermektedir.

[Kredi kartı uygulamasının tüketici kredisi olarak ele alınabileceğine örnek olarak, Yapı ve Kredi Bankası' nın "Kratla alışveriş yap %10' nu peşin gerisini 6 ay içinde öde" şeklinde geliştirdiği metodu verilebilir ².

Bugün, gerek kredi kartları gerekse tüketici kredileri hususunda bir mevzuat bulunmamaktadır. Ancak, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, yasal dayanağı bulunmayan kredi kartı düzenini 32 sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu kapsamına almayı düşünmektedir. Düzenlemenin Türk Lirası ve döviz transferi kabul edilerek 32 sayılı karara dahil edilmesi öngörülmüyor.]

² Dünya Gazetesi, "Kredi Kartları Eki", 7 Haziran 1989.

B- Bankacılık Hizmeti Olarak Kredi Kartları

Kredi kartı kuruluşları ya bankalara dayalı olarak ya da bizzat bankalar tarafından faaliyet göstermekte olup, bu hizmet de bankacılık hizmetleri arasında yer almaktadır.

Kredi kartının doğuş nedenleri, karthamillerine sağladığı fayda ve bu kolaylıklardan müşteriye yararlandırma bir bankacılık hizmetidir. Günümüzde bankalar, para ticaretinin yanısıra müşterilerine çeşitli hizmetler sunmak zorundadır.

Kredi kartı müessesesinde rol alan unsurlar arasında

- * Kredi kartı hamili kişiler ve
- * Kredi kartını kabul eden işyerleri mevcuttur.

Böylece, karthamilleri ve kartı kabul eden işyerleri bankanın mevduat müşterisi olabilecek kaynaklardır.

Yabancıların memleketimizde kullandıkları kredi kartları önemli bir döviz kaynağı olup bankanın istifadesine sunulmaktadır.

[Kredi kartının bir de bankalar arasında reklam ve rekabet aracı olduğunu gözönünde tutulursa, ileride Ortak Pazar ülkesi bankalarla entegrasyona girecek olan bankalarımızın bu alanda büyük aşamalar kaydetmesi gerekmektedir.]

Bankaların kredi kartı sistemini sağlıklı bir yapıda kârlı olarak başarılı kılmaları için aşağıdaki önlemleri almaları ve palın dahilinde uygulamaları yararlı olacaktır ³.

a. Piyasa Analizi, nüfusun yoğunlaştığı merkezleri saptamak, yaş ve gelir dağılımlarını tespit etmek, kredi kartına karşı tutum ve davranışları belirlemek.

b. Pazar bölümlerinin önceliğini birinci ve ikinci derecede önceliği olan pazarları ayırmak.

³ Para Sermaye Piyasası, Nisan 1990, s. 14.

c. Kanuni - Hukuki Analiz, girişilecek işin büyüklüğüne göre oluşabilecek riski saptama gerekli önlemleri almak.

d. Rakip Analizi, kredi kartı tahsis eden mali kuruluşları belirleyip gerekli önlemleri almak.

e. Bankanın Analizini Yapmak, diğer bankaların teknolojik durumlarını saptamak ve gerekli önlemlerini almak.

f. Hedefleri Saptamak, kart sayısı, ciro ve alınan komisyonlar, komisyon oranları ile ilgili kısa ve uzun vadeli dönemsel planlar yapmak.

g. Takip, iş gelişinin hedeflerine göre karşılaştırılmasını yapmak.

4. Kredi Kartlarının Ekonomik Fonksiyonları

Prof. Dr. Ömer Teoman kredi kartını şöyle tanımlıyor; "Kredi kartı hamiline belirli bir ticari işletmede nakit vermek zorunda olmaksızın alış-veriş yapma imkanı tanıyan, buna karşılık bu alış-veriş yapma imkanını sağlayan işletmeye de harcama gelirini belli bir komisyon düşüldükten sonra hemen tartışmasız, beklemek zorunluluğu olmaksızın alma imkanı veren bir kart olarak ifade edilebilir ⁴.

Teoman ayrıca kredi kartı ile kart hamiline teknik anlamda bir kredi sağlanmadığını, saygınlık anlamında bir kredi sağlandığını söylüyor. Ancak bununda bir istisnasının kredi kartı ile nakit çekebilme hakkı olduğunu belirtiyor. Teoman' ın kredi kartı tanımına dikkat edilecek olursa kredi kartının kredi fonksiyonundan hiç bahsedilmemektedir.

Biz burada kredi kartının tanımını yapmaktansa onun özelliklerini ve fonksiyonlarının anlatmaya çalışacağız. Kredi kartlarının belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz .

⁴ Ömer Teoman, "Dünyada ve Türkiye' de Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Kredi Kartı", Türkiye' de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, s. 55.

a) Kredi kartları herşeyden önce hamillerine kredi kartı kabul eden işyerlerinde nakit ödemeksizin mal ve hizmet satın alma imkanı sağlar. Buradan kredi kartının bir ödeme aracı olma fonksiyonu ortaya çıkar.

b) Kredi kartlı işlem yapan ticari işletmelerin de ellerindeki harcama veya satış belgeleri toplamından belirli bir komisyon düşüldükten sonra kalan tutarı kredi kartı kurumları veya bankalardan almalarına imkan tanıyan bir sistemdir.

c) Kredi kartlarının en önemli fonksiyonlarından biri, kredi fonksiyonudur. Fakat bu fonksiyon sadece saygınlık anlamında bir kredi değil, gerçek anlamda bir kredi ilişkisidir.

Bunun nedenleri şöyle izah edebiliriz. Herşeyden önce kart hamilinin kendisine tanınan limitler dahilinde nakit para çekme hakkı vardır ve nakit olarak çektiği bu para karşılığında bir faiz öder.

İkinci olarak kart hamili, kredi kartı ile yaptığı alış-verişlerinin tamamını kendisine gönderilen hesap ekstresinde belirtilen son ödeme tarihinde ödemek zorunda değildir. Alış-veriş tutarının belli bir yüzdesini ki ülkemizdeki uygulamada genellikle %15 veya %25' tir Ödeyerek geri kalanını zaman içerisinde yayarak belirli bir faizi ile birlikte geri ödeme yapar. Burada da müşteri ödemesi gereken tutarları zaman içerisinde yayarak bir nevi kredi kullanmıştır.

Diğer bir husus kredi kartı hamilleri kredi kartı başvurularında bir kredi kartı üyelik sözleşmesi imzalarlar. Bu sözleşmede kredi kartı kullanımı ve uygulaması ile ilgili hükümler yer aldığı gibi kart hamilleri ile banka veya kredi kartı kurumları arasında doğabilecek uyuşmazlıklarda yetkili makam ve mercilerde belirtilmiştir. Kredi kartını çıkaran kurum aynen diğer kredi taahhütnamelerinde olduğu gibi kredi kartı sözleşmesine istisnaden kredi kartı borcunu gerekli şartlarla yerine getirmeyen kart hamili hakkında yasal takip yapabilir.

Esasen bir bankadan tüketici kredisi almakla, kredi kartından nakit çekmek arasında bir fark yoktur. İkiside bir kredi ilişkisidir.

5. Kredi Kartlarının Değişik Açılardan İncelenmesi

A. Sisteme Katılanların Sayısına Göre

Öğretide kredi kartlarının sınıflandırılmasını yapan yazarların çoğu öncelikle sisteme katılanların sayısını, başka bir deyişle, kredi kartını çıkaran kurumun oluşum biçimini göz önüne almışlardır. Bu ayırım bir yandan kredi kartının gelişimini yansıtmakta, öte yandan da hukuki nitelendirmelerde de kolaylık sağlamaktadır ⁵.

Aşağıda önce iki taraflı sonra da üç taraflı sistemi ana hatlarıyla açıklayacak, üçüncü olarak da karma sistemin özelliklerine değineceğiz.

a. İki Taraflı Sistem

İki taraflı sistemin en belirgin özelliği kartı çıkaran ile malı satan kurum veya tacirin özdeş olmasıdır.

İki taraflı sistemde biri mal satan ve aynı zamanda müşterilerine alış-veriş yapma olanağını sağlamak üzere biri kart veren ticari işletme ve diğeri de müşteri olmak üzere sadece iki taraf vardır. Öğretide basit kart, tacir kartı, satıcı kredi kartı (Seller Credit Card), işletmeye özgü kart diye de nitelendirilen bu kartın gerçek anlamda bir kredi kartı sistemi oluşturmadığı açıktır. Çünkü, ticari işletme bu kartı çıkarmaya gerek olmaksızın da, müşterilerine mal satabilir.

⁵ Ömer Teoman, a.g.k., s. 25.

b. Üç Taraflı Sistem

Üç taraflı sistem kredi kartını çıkaran, ticari işletmenin bizzat kendisi değil, bu konuda özel olarak kurulmuş kredi kartı ortaklıkları ya da bankalardır. Bu tür bir kredi kartını hamil, sisteme dahil olan ve böylece kredi kartı aracılığı ile yapılacak ödemeleri kabul edeceğini açıklayan tüm üye işyerlerinde kullanılabilir. Sözü edilen üye işyerleri kredi kartını çıkaran kuruma karşı, kendisi tarafından çıkarılan bir kartın hamili bulunan müşterilerine peşin para talep etmeksizin mal satmak ya da hizmet sunmak yükümlülüğü altına girmişlerdir. Bu sistemde kart hamili müşteri yerine onun borçlandığı tutarı kartı çıkaran kurum üye işyerine öder. Kartı çıkaran kurum ödediği tutarı daha sonra hamilden tahsil eder.

Burada özellikle bankalar tarafından çıkarılan kredi kartlarının özelliğine değinmek gerekir.

Örneğin ülkemizde de geçerli olan Visa kartının üzerinde Visa ambleminin yanı sıra, bu kartı çıkaran bankanın, diyelim İktisat Bankası T.A.Ş.'nin, Garanti Bankası A.Ş.'nin Ticaret ünvanı da yer alır⁶.

Banka daha önce imzalamış olduğu bir lisans sözleşmesi uyarınca kredi kartı sistemini oluşturan kurumdan bulunduğu ülkeden bu kartı çıkarıp pazarlama yetkisini almıştır.

Türkiye' de Visa açısından olduğu gibi, eğer bir kart değişik birkaç banka tarafından çıkarılabiliyorsa, her somut banka bir yandan kendisine, öte yandan da başka bankalar tarafından çıkarılan aynı kartla yapılan alış-verişlere ilişkin harcama belgelerinin üye işyerine ödemek zorundadır. Bir bankanın kendi çıkarttığı kartla yapılan bir alış-verişe ilişkin harcama belgesini ödemesi, üç taraflı sistemin tipik özelliklerini yansıtır. Buna karşılık hamil kartını bir başka bankadan almışsa bu kez sözü edilen banka sisteminin dördüncü bir tarafı olarak karşımıza çıkar. İşte harcama belgesini

⁶ Ömer Teoman, a.g.k., s. 41-42.

ödeyici banka bu durumda ödediği tutarı ancak, aynı kartı çıkaran diğer bankadan isteyebilir. Çünkü kart hamili ile kendisi arasında hiçbir hukuki bağ, özellikle sözleşme ilişkisi bulunmamaktadır.

Açıklamaya çalıştığımız bu durumdan da anlaşılacağı gibi, bankalar arasındaki ödeme dolayısı ile kredi kartı yöresel yönden herhangi bir sınır tanımayan, evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Yukarıdaki bilgiler üç taraflı sistemin de kendi içinde basit (saf) ya da genişletilmiş (özellikli) olarak ikiye ayrılacağına ortaya koymuştur. Ne var ki, her ülkede kredi kartı kurumlarının oluşum biçimi farklı olduğu için, bu konuda genel bir örnek verebilmek güçtür. Üç taraflı sistemin, iki taraflı sistemden farkı, kartı çıkaran ile mal satan ya da hizmet sunan işletmenin aynı olmaması, burada kartı çıkaran kurum, üye işyeri ve kart hamili müşteri olmak üzere üç tarafın bulunmasıdır.

c. Karma Sistem

Öğretide “genişletilmiş” iki taraflı diye de adlandırılan karma sistemde kredi kartı hamili kartının kendisine veren işletmenin yanı sıra diğer bazı işletmelerde de kullanabilir. Bunun en klasik örneği Universal Air Travel Plan (UATP) tarafından çıkarılan Air Travel Card oluşturur.

Bu kuruluşa dünyadaki tüm hava yolları şirketleri dahil olmuşlardır. Sözü edilen işbirliği sayesinde kart hamilleri diledikleri havayolu şirketinden peşin para ödemeksizin bilet alma olanağına kavuşmuşlardır.

Burada her şirket diğerlerinininkine benzeyen bir hava yolu ile ulaşım kredi kartı çıkarır. Yolcu, bilet alırken kendisine kart veren şirketin kartını kullanırsa, bu gerçek anlamda iki taraflı bir kredi kartı ilişkisi oluşturur. Buna karşılık bir diğer yolcu başka bir havayolu şirketi tarafından çıkarılan Air Travel Card' ı ibraz ederse, ilgili şirket bu kartı da kabul etmek

zorundadır ⁷. Ne var ki, anılan son durumda kendisine kart ibraz edilen şirket, aynı üç taraflı sistemde olduğu gibi bir üye işyeridir. Çünkü o bilet bedelini yolcudan değil, yolcuya kartı veren havayolu şirketinden talep ve tahsil edecektir. Görüldüğü gibi, burada somut havayolu şirketi bir yandan bizzat kart çıkararak, kurum, diğer yandan da üye işyeri olarak farklı iki işlev görebilmektedir ⁸.

B. Kart Hamiline Sunulan Hizmete Göre

Kredi kartları kart hamiline işletme tarafından sunulan hizmetlere göre de farklı bir biçimde adlandırılabilir. Gerçekten bir mağaza tarafından çıkarılan kartı kredi kartı ya da bir otomobil kiralama şirketince verilen kartı otomobil kredi kartı olarak nitelendirmek mümkündür.

a. Gezi ve Dinlenme Kartları

Bu tür kredi kartlarının kara Avrupa' sındaki öncüsü Diners Club kartıdır. Ne var ki, zamanla bu kartların kabul gördüğü işletmeler sadece gezi ve dinlenme ile sınırlı kalmayarak , sisteme her branştan işletmeler katılmaya başlamıştır.

Bu kartları "hamiline sadece belirli bir konuda peşin para vermek zorunluluğu olmaksızın alış-veriş yapabilme olan olanağı sağlayan kartlar" olarak nitelendirmek daha kolaydır.

b. Evrensel Kredi Kartları

Bu tür kredi kartları değişik hizmet sunan ya da mal satan çok sayıda işyerinde, kartı farklı ülkelerde dahi kabul eden Visa, Diners Club, Mastercard.

⁷ Ömer Teoman, a.g.k., s. 43-44.

⁸ Ömer Teoman, a.g.k., s. 45-46.

C. Grdg İşlevin nemi Bakımından

a) Alış-veriş kolaylığı sağlayan, nakit alma özelliği olan ve kredi kullanma imkanını sağlayan KREDİ KARTLARI (Credit Cards).

b) Alış-veriş özelliği taşıyan, ancak kredi özelliğini taşımayan ödeme (borçlandırma) kartları (Charge Cards).

c) Alış-veriş kolaylığı ve hebsaba doğrudan borç geçilmesini sağlayan hesaba erişim kartları (Debit Cards).

D. Banka Kredi Kartları

Kart hamiline önceden belirlenmiş limitler dahilinde kısa vadeli kredi kullanma olanağını sağlarlar ⁹. Banka, belirli günlerde kart hamiline yaptığı alış-verişlerin detayını bildiren bir hesap cetveli yollayarak, bin önceki aya ait hesabını ödemesini ister. Bu cetvelin gelmesinden sonra kart hamili, yurt dışında genelde ortalama 25 gün, Türkiye' de ise en fazla 10 gün içinde herhangi bir faiz ödemeksizin borcunun tümünü geri ödeyebilir ya da borcunun belli bir yüzdesini ödedikten sonra geri kalanını zaman içine yayarak belirli faizle birlikte geri ödemeyi yapar.

Bankalar, bu hizmet dolayısıyla kredi kartlı satış yapan işyerlerinden komisyon alırlar. Buna ek olarak, banka getirisi içinde, verilen kredinin faizi de yer almaktadır. Ayrıca ülkemizde, kredi kartını alabilmek için kart başına belirli bir ücret ödemek gerekmektedir.

Bankalar kartlarını iki şekilde sunabilirler.

a) İmzaladıkları lisans sözleşmesi uyarınca kredi kartı sistemini oluşturan kurumdan, bulunduğu ülkeden bu kartı çıkarıp pazarlama yetkisi

⁹ Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Kasım 1989, s. 20.

alırlar. Lisans anlaşmaları nedeniyle bir kart birden fazla banka tarafından çıkarılabilir. Bu durumda bankalar hem kendilerince hem de diğer bankalarca çıkarılan aynı kartla yapılan alış-verişlerin satış belgesini üye işyerlerine ödemek zorundadır. Bir süre sonra bankaların birbirine ödemeleri bir takas bürosu aracılığıyla yapıp hesaplar kapatılır. Bankalar arasındaki bu ödemelerden dolayı kredi kartları evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu tür banka kredi kartlarının üzerinde hem bankanın kendisinin hem de anlaşmalı olduğu kuruluşun amblemi yer alır.

b) Ya da banka kendi kredi kartını müşterilerine sunabilir. Eğer bir banka kendi kartını sunmak istiyorsa, önce yeterli sayıda müşteri havuzunu oluşturmak zorundadır. Sistemin kârlı bir biçimde işlemesi için her iki tarafın aynı anda varlığı söz konusudur. Bankadan aldıkları kredi kartını kabul eden işyerlerinin az olması müşterilerin hoşnutsuzluğunu, öte yandan bir bankanın çıkardığı kredi kartını kabul eden işletmelere o kartı taşıyan hamil sayısının az olması nedeniyle az müşteri gelmesi de işyerlerinin hoşnutsuzluğuna neden olur.

E. Mağaza Kartları (Store Cards)

Perakende grupların sağladığı bir kredi kartı hizmetidir. Bu tür kart uygulamalarında, bankalar veya diğer mali kuruluşlar organizasyon ve idare konularında katkıda bulunabilirler.

Perakendeci satıcılar çeşitli şekillerde kredi olanakları sağlarlar. Bazıları fatura tarihinden sonra iki üç hafta içinde ödenmesi gereken aylık veya opsiyon hesaplar şeklindedir ¹⁰. Bazıları da kart hamilinin aylık ödemelerinin 20-30 katı bir limite sahip bütçe hesaplarıdır. Ancak mağazaların kredi limitleri ve faizler ile ilgili kuralları büyük farklılıklar göstermektedir. Bu tip kart ihraç eden mağazaların en güzel örneklerinden

¹⁰ Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Aralık 1989, s. 23.

bir İngiltere' de Marks &Spencer mağazasıdır. Spencer 1985 Mayıs ayında, ülke çapında bir kredi kartı uygulaması başlatmış ve o yılın ilk yarısında yarım milyondan fazla mağaza kartı ihraç etmiştir. Ülkemizde ise Beymen firmasının çıkarmış olduğu kart, mağaza kartlarına bir örnektir.

F - Seyahat ve Dinlence Kartları (Travel and Entertainment Cards)

Bu kartları kullananlar, kendilerine aylık hesap cetvelinin gönderiminden sonra belli bir sürede borcunun hepsini ödemek zorunda olduklarından tam anlamıyla kredi kartı olarak nitelendirilmemektedir. Onun yerine borçlandırma kartı (charge card) diye de adlandırılmaktadır. Borçlandırma kartı, hamiline nakit avans ve harcamalar için önceden belirlenen ödeme süresinin sonuna kadar faizsiz kredi kullanma olanağını sağlar.

Bu tür kartlara sahip olmak için yıllık bir ücret ödemek gereklidir. Aylık harcama limiti yoktur, fakat kullanıcıya sonradan geri ödemesi yapılacak bir kredi imkanı sunmaz. Daha çok iş ve seyahat amaçlı kullanılır ve kullanıcısı hakkında bir kredi değerliliği araştırması yapıldıktan sonra verilir. Ancak günümüzde, bu kartları daha çok yüksek gelir grupları veya şirketlerin yüksek ücretli çalışanları kullanmaktadır. Bunlara sahip olmak birçok kişi tarafından bir prestij unsuru olarak değerlendirilmektedir.

G. Şirket Kartları (Company Cards)

Özellikle iş amacıyla seyahat eden iş adamlarına, firmaların üst düzey yöneticilerine ve pazarlama elemanlarına hitap eden kartlardır.

Yapılan harcamalardan tek başına firma sorumludur ve hesap bu firma adına açılmıştır. Bu kart firmada görevli gerçek bir kişinin adına

düzenleneceği gibi, bazen hamil olarak sadece tüzel kişi de gösterilmiş olabilir. Daha çok şirketi dışarıdan temsil etmekte görevli kişilerin yapacakları harcamalarda kullanılmak üzere çıkarılır.

Belirli bir gerçek kişinin de adının yer aldığı firma kredi kartları, sadece yapılan harcamaları ödemekle yükümlü olan firmayı değil, aynı zamanda kartı kullanmaya yetkili olan kişiyi de gösterirler. Beyaz firma kredi kartları diye adlandırılan kartların üzerinde sadece ilgili firmanın ticaret ünvanı yazılır.

Bazı tür kredi kartlarında ise kart hamili, yapılan harcamalardan müteselsilen sorumlu olabilir. Bu sorumluluk tam veya kısmi olabilir.

Kredi kartı şirketleri yıllık geliri belli bir miktarın üzerindeki yüksek gelirli gruplara hitap eden "gold" ve "Premier" kartlarını çıkarmaktadırlar. Genellikle bu kartların harcama limiti yoktur. Kart hamiline overdraft yapabilme, yurt içi ve yurt dışında büyük tutarlarda nakit çekme olanağını sağlarlar. bu karta sahip olmak isteyenlerden yıllık ödentiler alınmaktadır¹¹.

Bir kartın çıkarılmasından sonra aynı hesap numarası üzerine ikinci bir kart düzenlenmesi halinde, bu ikinci kart ek kart olarak adlandırılır. Ek kart hamilinin yaptığı harcamalardan müteselsilen sorumlu tutulması mümkündür.

Genelde, ek kart hamilinin yaptığı harcamalardan asli kart hamili öncelikle sorumlu tutulduğundan, kredi kartını çıkaran kurumun sadece asli kart hamilinin mali mali durumunu incelemesi yeterli olmaktadır ¹².

¹¹ Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Nisan 1990, s. 24.

¹² Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Nisan 1990, s. 26.

6. Kredi Kartlarının Yararları ve Sakıncaları

A. Kredi Kartlarının Yararları

a. Kart Hamili Yönünden

Herşeyden önce kredi kartı, hamilini para taşıma zorunluluğundan ve bu zorunluluğun yol açabileceği muhtemel bazı tehlikelerden kurtarmaktadır. Gerçekten hamil yanında hiç ya da yeterli parası bulunmasa dahi, sisteme dahil işletmelerden dilediği mal ya da hizmeti satın alabilmekte ve özellikle yurt dışında geçerli olan kartlardan uzun ve yorucu döviz hesaplama ya da bozdurma işlemleri ile uğraşmamaktadır. Bunun yanı sıra parasını kaybeden ya da çaldıran bir kişinin çok istisnai durumlar dışında buna yeniden kavuşması olanaksız olduğu ve yine anılan varsayımda ilgilinin riski tümü ile üstlenmesi doğal bulunduğu halde, kredi kartının hamilinin elinden iradesine aykırı olarak çıkması halinde, alınabilecek bazı basit önlemlerle yan zarar tehlikesi ortadan kaldırılmakta ya da örneğin çalıntı bir kartı, yapılan duyuruya dikkat etmeyerek kabu eden, işletme zarara bizzat katlanmaktadır. Aynı şekilde parasını yitiren bir kişinin aksine, hamil kısa süre sonra yeni kartına kavuşabilmektedir.

Hamilin kredi kartı sayesinde elde ettiği ikinci ve çok önemli bir yararda saygınlık (pestige). Bugün için Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere hemen hemen tüm dünyada yapılan alış-verişler sırasında müşteriye öncelikle ödemesini nakit (cash) ile mi, yoksa kartla mı yapacağı sorulmakta ve herhangi bir kredi kartının ibrazı halinde hamile farklı bir biçimde davranılmaktadır ¹³. Örneğin, İsviçre' deki bir otomobil kiralama şirketi, kira bedelini nakden ödeyeceğini belirten müterisinden ayrıca 1000 Frank depozit yatırmasını istediği halde, otomobil kiralamak isteyen kart sahibi olduğunu saptadıktan sonra başka bir

¹³ Ömer Teoman, a.g.k., s. 25-26.

güvence istemeksizin kendisine otomobili teslim etmektedir. Aynı şekilde bir otel işletmesi geceleme ücretini nakden ödemeyeceğini belirten müşterisinden oda ücretini peşin vermesini talep ettiği halde, kredi kartı hamilinin, varlığı kredi kartını çıkaran kurum tarafından daha önce saptanan güvenilirliğine inanmakta ve tek başına bu saygınlığı yeterli görmektedir.

Değişik bir söyleşiyle günümüzde bir kredi kartı hamili yanında parası bulunmadığı için ödeme gücünü içinde bulunan bir kişi olarak değil, tersine kendine güvenilen, kredi değerliliğine sahip, saygın bir kimse olarak nitelendirilmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse cepte taşınan kredi kartı sayısı ile orantılı olarak saygınlık da artmaktadır.

Kredi kartının bir diğer üstünlüğü hamilini çekle ödeme sisteminin bazı sınırlandırmalarından kurtarmasıdır. Banka tarafından ödenmesi belli bir tutara kadar garanti edilmiş olan bir çeki keşide edebilecek durumda bulunan müşterinin hiçbir engelle karşılaşmaksızın yapabileceği harcaması bir yandan çekin garanti edilen tutarı ile sınırlı bulunmakta, öte yandan aynı kişinin elindeki çekler tükendiği takdirde sistemden yararlanmaya devam edilmesi ancak hesabının bulunduğu şubeye giderek yeni bir çek karnesi almasından sonra mümkün olabilmektedir. Oysa, kredi kartının geçerlilik süresi kural olarak bir yıldan az olmadığı için hamil bunu çek karnesine oranla daha uzun bir süre kullanabilmektedir. Sonra özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde görüldüğü gibi bazen çekler sınırlı bir bölgede kabul gördükleri halde, kredi kartları her şehir ya da ülkede ödeme aracı olarak benimsenmektedir. Bunun yanısıra örneğin, Türkiye' de olduğu gibi, çekin karşılıksız çıkması durumunda keşidecinin cezai yaptırımlarla da karşılaşma olanağı kredi kartı ile yaptığı harcamayı ilgili kuruma zamanında ödemeyen

kart hamili yönünden söz konusu olmamaktadır. Nihayet çek keşide edebilmek için bir bankada hesap açtırmak zorunlu olduğu halde kredi kartı hamili ödemelerini kartı çıkaran kurumun veznesine doğrudan doğruya yaparak, oraya bir bankayı hiç sokmayabilmektedir.

Çek karnesini yitiren ya da rızası dışında elinden çıkaran bir kimsenin uzun bir iptal prosedürünü izlemesi gerektiği halde, kredi kartı yukarıda da ifade ettiğimiz gibi çok daha çabuk bir duyuru sistemi ile yasaklanabilmekte, kart hamili örneğin, T.T.K. m724' de öngörülen çek karnesini gereken özenle saklamadığı gibi bir savla hiçbir zaman karşılaşmamakta ve kartı çıkaran kurumu yitirme ya da çalınma olgusundan bir kez haberdar kıldıktan sonra, artık hiçbir risk taşımamaktadır.

Çeki bizzat keşideci doldurmak ve imzalamakla yükümlü olduğu halde, kredi kartı sisteminde harcama belgesi malı satan işletme tarafından düzenlenmekte ve hamili sadece imza için ibraz edilmektedir. Çeki keşide eden çek aracılığı ile yaptığı ödemeleri ayrı bir yere not etmek zorunda olduğu ve hesabının akışını bankaya giderek izlemek zorunda olduğu halde, kredi kartı hamili alış-veriş yaptığı işletmeden harcama belgesinin bir suretini alabilmekte, ayrıca kredi kartını çıkaran kurum da kendisine genellikle onbeşer günlük ya da aylık dönemlerde yaptığı harcamaları gösteren bir listeyi göndermektedir.

Hepsinden önemlisi çek keşide eden bir kişi hamilin çeki bankaya derhal, hatta üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibraz edileceğini gözönünde tutarak, hesabında ilgili karşılığını bulundurmamak zorunda olduğu halde, kredi kartı hamilinin harcamayı yaptığı sırada kredi kartını çıkaran kurum ya da bir banka nezdinde para bulundurmamak veya en azından harcama tutarı kadar para bulundurmamak yükümlülüğü yoktur ¹⁴. Kart hamili, kendisine gönderilen hesap özetinde son ödeme günü olarak

¹⁴ Ömer Teoman, a.g.k., s. 26-28.

gösterilen tarihte borcunu ödeyerek aynı zamanda bir faiz geliri dahi elde edebilmektedir.

Kredi kartı hamili kart aracılığı ile ancak sisteme dahil bulunan işletmelerden alış-veriş yapılabilir; oysa para her yerde geçerlidir. Ne varki bu durumu kart hamilinin lehine olduğu söylenmiştir. Gerçekten kart çıkaran kurumların sistemlerine dahil ettikleri işletmeleri titizlikle seçtikleri gözönüne alınacak olursa hamilin iyi kalitede mal ya da hizmet sunan bir yerden alış-veriş yapabileceği konusunda belirli bir güvene sahip olacağı anlaşılacaktır ki, bu da bir yarar olarak nitelendirilebilir. Kaldı ki, peşin parası olmayan ya da cebindeki parasını o anda harcamak istemeyen bir kişinin, sadece bir plastik kart ibraz ederek dilediği hizmeti sağlayabilmesi, bu olanağı veren işletmelerin sayısı fazla olmasa da, azımsanmayacak bir yararadır. Uygulama, hamillerinin çoğu kez kredi kartını kabul eden işletmelerin tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

Kredi kartının hamil yönünden bir diğer yararı, kartı çıkaran kurumun sunduğu özel hizmetinden faydalanabilmektir. Bu yararlar arasında belirli dönemlerde çıkarılan içeriği zengin ve basımı mükemmel bir dergiyi ücretsiz edinebilmek, kurumun sadece kart hamillerine sattığı bazı ürünleri alabilmek, havalimanlarında özel bir bölüme oturup telex, telefon gibi haberleşme araçlarından yararlanmak ya da kredi kartını kullanarak banka veya para otomatlarından nakit para alabilme olanağı sayılabilir.

Bunun yanısıra firma kredi kartları belirli bir işletmenin temsil ve harcama yapmak yetkisine sahip üst düzey yöneticilerinin, ek kartlar ise örneğin bir ailedeki kadın ya da çocukların da nakit kullanmaksızın alış-veriş yapabilmelerini ve harcamaların tek bir elden örneğin aile reisinin hesabında toplanıp, denetlenebilmesini olanaklı kılmaktadır. Alış-verişe çıkacak karısına para bırakmayı unutan bir işadamı, karısının kredi kartını kullanabileceğini anımsayacak olursa, bu duruma fazla üzülmecektir. Aynı

şekilde lokantada hatırı sayılır bir müşteriye rastlayan şirket üst düzey yöneticisi, masasına davet nedeniyle yaptığı temsil giderleri de, firma kredi kartını kullanarak, doğrudan doğruya şirketine ödettirebilecek, öte yandan ilgili şirket de yöneticilerinin temsil giderlerini daha kolay denetleyebilecektir ¹⁵.

Ziraat Bankası' nın iç tüzük kitabında belirttiği gibi şu yararları da vardır. Kart hamili, uluslararası kart olması halinde yurt dışında da zahmetsiz ve risksiz harcama imkanlarına sahip olmaktadır. Kart hamili, belirli limitler dahilinde nakit para ihtiyaçlarını da banka şubelerinde karşılayabilir. Üye işyerlerinin, kredi kartı ile alış-veriş yapanlara sağladığı indirim ve daha çok avantajlardan yararlanma olanağı vermektedir.

b. Üye İşyeri Yönünden

Müşterinin kredi kartı ile ödeme yapmasını kabul eden ticari işletmenin sisteme dahil olurken sağlamayı umduğu en önemli yarar, müşteri sayısının artması, yani iş hacminin genişlemesidir. Gerçekten, işletme sahibi bundan böyle sadece cebinde peşin parası olan müşterilerin değil, fakat aynı zamanda o anda hiç ya da yeterli nakdi bulunmayan ya da bulunmasına karşın peşin para ile alış-veriş yapmak istemeyen kişilerin de kendisinden mal satın alabileceklerini bilmektedir.

Kredi kartı sayesinde müşteri sadece belirli bir işletmeden alış-veriş yapmaya zorlanmakla kalmamakta, bunun yanısıra psikolojik yönden ileride buraya bağlanmış olmaktadır. Bu nedenle bugün kredi kartını ödeme aracı olarak kullanan bir kimse, daha sonra belki de para ile aynı işletmeden mal satın alabilir.

Kredi kartının hamiline her zaman ödeme yapma olanağı verdiği kuşkusuzdur. Bu nedenle çalışan kesimin büyük bir bölümü alış-veriş yapabilmek için maaş ya da ücretini alacağı aybaşını beklemek zorunda

¹⁵ Ömer Teoman, a.g.k., s. 28-30.

kalmayacak ya da işverenin kendisine ikramiye vermesine kadar vitrindeki malın satılmamasını ümit etmekle yetinmeyecektir. Öyleyse kredi kartı nispeten daha dar gelirli kişilerin de diledikleri zaman mal satın almasını mümkün kılarak, işletmelerin satış düzeylerinin yeknesaklığını sağlar.

Kaldı ki, uygulama kredi kartı hamillerinin alış-veriş yapma eğilimlerinin, nakit veren müşterilerine oranla daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Her ne kadar kredi kartları sayısının artması ile birlikte, müşterilerinin hangi kartı ibraz edeceği belli olmamaya başlamakta ise de, kanımızca bu sakınca işletmenin mevcut tüm kart sistemlerine dahil olması ile giderilebilir.

İşletme yönünden kredi kartının bir diğer yararı, kendisi ile müşteri arasındaki bağlantının çoğu kez doğrudan doğruya kredi kartını çıkaran kurum tarafından sağlanmasında gösterir. Gerçekten açılan kurumlar sistemlerine bağlı işletmelere belirli aralıklarla yayınladıkları üye işyerleri listelerinde yer verdikleri ve bu listeleri kart hamillerine ücretsiz olarak gönderdikleri için, kart sahipleri sözü geçen listelerden gereksinim duydukları malı satan işletmenin ünvanını, yerini ve telefon numarasını kolaylıkla öğrenebilirler. Bu sayede işletme de reklam harcamalarının bir bölümünden tasarruf etmiş olur.

Bunun gibi işletmesinde kredi kabul edeceğini açıklayıp, üye işyeri sözleşmesi imzalayan tacir, kredi kartı hamillerinin adreslerini kolaylıkla tespit edebilir ve uğraşı konusu ile ilgilenen kişilere ileride herhangi bir duyuru yapmakla kredi kartını çıkaran kurumdan da yararlanabilir. Böylece müşteriye doğrudan doğruya seslenme olanağı elde edilmiş olur.

Açıktır ki, kredi kartının en büyük yararı, işletmenin sattığı mal ya da sunduğu hizmet karşılığında çok kısa bir süre içinde nakit paraya kavuşabilmesidir ¹⁶.

¹⁶ Ömer Teoman, a.g.k., s. 30-31.

Gerçekten, işletme kart hamiline imzalattığı harcama belgesinin bir suretini kredi kartını çıkaran kuruma ibraz ettiği anda parasını alır. Kredi kartı sistemi sayesinde işletme, müşteri ödeme güçlüğüne olsa dahi, kartı çıkaran belirli bir komisyonu düştükten sonra, kendisine ödeme yapacağını bilir. Anılan nedenle sistemin işletmeye müşteriye bizzat taksitle mal satmaya oranla çok daha fazla yarar getirdiği açıktır. Çünkü taksitle mal satan bir işyeri taksidi ödemeyen müşteri aleyhine bizzat dava açmak ya da takip yapmak zorunda olduğu halde, üç taraflı kredi kartı sisteminde bu zorunluluk tümü ile harcama belgesi tutarını işletmeye ödeyen kredi kartı özellikle taksitle mal satan işletmeler yönünden zaman, harcama ve risk öğelerini büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır.

Kredi kartının işletme açısından müşterinin keşide ettiği çekleri kabul etmeye oranla da elverişli olduğu tartışmasızdır. Muhatap bankada çekin karşılığının bulunmamasına benzer bir tehlike kredi kartı yönünde, ilgili kurumun iflas etmesi varsayımı dışında, genellikle sözkonusu olmaz. Banka tarafından sadece belirli bir tutara kadar ödemeleri güven altına alındığı için benzer sonuca garantili çekler açısından dahi varabilir.

Nihayet garantili çekle alış-veriş yapan bir müşterinin yüksek tutardaki bir harcaması için, bazen çok sayıda çek düzenlemesi gerektiği halde, kredi kartını ibraz eden kimse yönünden işletmenin tek bir harcama belgesi düzenlemekle yetineceği, bu durumun da muhasebe açısından zaman ve emekle tasarrufa yol açacağı unutulmamalıdır.

Bundan başka şunları da sayabiliriz;

Satıcı kart kabul etmekle kasasında para bulundurma külfet ve riskinden kurtulabilir. Yabancı müşterilere de karta istinaden hizmet veya mal satarak işlem hacminin arttırabilme olanağı elde edilir.

c. Kredi Kartı Kurumu Yönünden

Kredi kartı sistemini oluşturan kurumun amacı, bu faaliyeti sonucunda kazanç sağlamaktır. Kurum olayların büyük bir çoğunluğunda bir ticaret ortaklığı olarak kurulacağına, ticaret ortaklarının temel gayesi de kazanç elde edip, bunu ortakları arasında paylaşmak olduğuna göre, kredi kartı kurumun da, ancak uğraşısı kendisi yönünden yararlı olduğu sürece bu organizasyonu üstlenmeye devam edecektir.

Hiç kuşkusuz, kredi kartı kurumunun sistemi işletebilmesi, oldukça büyük parasal kaynağa sahip bulunmasına bağlıdır. İlk kuruluş aşamasında yapılması gereken büro, bilgisayar donanımı, personel eğitimi gibi yatırım ve harcamaların yanı sıra, anılan kurum ilerideki dönemlerde de kartı, harcama belgesi, tanıtıcı amblem ve diğer reklamlar, kayıp bulunan, günün 24 saati boyunca limitlerin aşılması durumunda otorizasyon veren görevlileri çalıştırmak zorunluluğundadır ¹⁷.

İşte kredi kartı kurumu bu harcamalarını karşılayabilmek amacı ile bir yandan kart hamillerinden yıllık ödentiler toplar, öte yandan da kendilerine harcama belgeleri karşılığında ödeme yaptığı işyerlerinden belirli bir komisyon alır. Kurumun harcamaları ile ödenti ve komisyonlar olarak aldığı tutarlar arasındaki olumlu fark onun kârını oluşturur. Günümüzde kredi kartı kurumları gelirlerinin %30' unun kart hamillerinden %70' ini de üye işyerlerinden sağlamaktadır. Ne var ki, bir yandan mevcut sistemlerin sayısının artma, diğer yandan da, kredi kartı kurumlarının da masrafı yüksek olan bilgi işlem ağlarına dahil olmaları zorunluluğu, üye işyerlerinden de belirli bir yıllık ödenti almanın gerekli olup olmadığı sorununu gündeme getirmektedir. Bu sorunun olumlu yanıtlanması durumunda da kart hamillerinin katlanacakları yükün daha da ağırlaşacağı açıktır.

¹⁷ Ömer Teoman, a.g.k., s. 31-32.

Kredi kartının ilgili kuruma sağladığı bir diğer yarar da şudur. Kurum hamillerine bizzat özel hizmetler sunuyor ya da mal satıyorsa, bundan ayrıca kâr elde edeceği gibi, hamile borç para veren sistemlerin faizde alacakları doğaldır. Kurumun gelirlerinin bir bölümünü de ödemelerinde geciken müşterilerden alınan temerrüt faizi oluşturur.

Uygulamada kredi kartını çıkaran kurumların bazılarının üye işyerlerine imprinter aygıtları karşılığında belirli bir kira aldıkları ve yine bunlardan, cironun asgari bir tutara ulaşmaması halinde komisyonun yanı sıra, ayrıca bir ödenti de tahsil ettikleri gözlenmektedir ¹⁸.

T.C. Ziraat Bankası kaynağına göre şu yararlar da sayılmıştır.

1. Bankalar, kredi kartını bir ödeme vasıtası olarak sağladığı yararlarından faydalanmak isteyen kişilere kredi ihdas etmek suretiyle, kendi müşterisi haline getirebilmektedir.

2. Kredi kartları, bankalar arasındaki mevcut rekabet ortamında para ticaretinin yanında, müşteriye değişik bir bankacılık hizmeti verme olanağı sağlar.

3. Yabancıların ve turistlerin ülkemizde kullandıkları kredi kartlarına ait harcama karşılıklarının bankamızca ödenmesi halinde, önemli bir döviz girdisi sağlanır.

4. Kredi kartı hamillerine tanınan kredi limitleri genellikle düşük seviyede olduğu ve bunların çeşitli meslek grupları arasından seçildiği dikkate alınırsa, kredi kartı işlemlerinde bankalar düşük limitler halinde çok kişiye kredi açarak riski de dağıtmış olurlar.

d. Ülke Ekonomisi Yönünden

T.C. Ziraat Bankası iç tüzük kitabında şöyle belirtilmiştir.

“Kredi kartı alıcı ve satıcı sağlanan yararlar çerçevesinde ticari

¹⁸ Ömer Teoman, a.g.k., s. 31-33.

faaliyetin canlanmasını ve canlılığın devam etmesini sağlayan bir vasıtaadır. Ayrıca ihtiyacı olan mal ve hizmetleri, ileride elde edeceği gelirleri beklemeden, daha erken karşılama olanağı vermekte, satıcılara ise mallarını kısa sürede ve beklemeden satmalarına, dolayısıyla ticari hayatın mevsimlik arz, talep ve fiyat dalgalanmaları olmadan idamesine yardımcı olmaktadır”.

Diğer taraftan alış-verişin kredi kartıyla yapılması nakit paranın elden ele dolaşarak küçük parçalar halinde ve atıl tasarruflar şeklinde tedavülünü ortadan kaldırarak ödemeleri kaydi ödemeler haline dönüştürüldüğünden, ülke açısından kullanılabilir tasarrufun bankalarda toplamasına katkıda bulunmaktadır.

Kredi kartlarının turizm sektöründe kullanılması, hem turistik mal ve hizmet alış-verişinde para değiştirme ve kambiyo kurlarını takip etme zorunluluğundan kurtaracak hem de turiste yanında bulunmayan döviz harcama şansını, sağlamakta ve ülkenin döviz girdisinin artmasına olanak vermektedir.

B. Kredi Kartlarının Sakıncaları

a. Kart Hamili Yönünden

Kredi kartı bir kişinin harcama yapma eğilimini arttırır. Yanında parası bulunmayan ya da sadece ücret ile yaşamını sürdüren, bu nedenle de alış-verişini genellikle aybaşlarında veya ikramiye dönemlerinde yapabilecek bir kişi, hamili bulunduğu kart sayesinde karşındaki bu engelleri aşabilecek ve dilediği malı herhangi bir zamanda satın alabilecektir.

İşte kredi kartının sağladığı bu kolaylık özellikle hesabını iyi bilmeyen kişiler yönünden harcama eğiliminin artmasına, esasen alış-verişi seven bir kart hamilinin nasıl olsa sonra öderim düşüncesi ile gereksiz bazı masraflar

yapmasına ya da ihtiyacını duyduğu bir malın en kalitelisini, dolayısıyla pahalısını satın almasına neden olacaktır.

Ama sırf kişinin harcama eğilimini arttırıyor diye kart uygulamasına karşı çıkmak imkansızdır. Aşırı para harcama ve borç altına girme eğiliminde olan bir kimse, ödeme aracı olarak ister para, ister çek, isterse kredi kartı geçerli olsun, bu alışkanlığını uygulama alanına koymanın bir yolunu bulacaktır ¹⁹.

Aksine kart hamilinin özellikle bir gezi sırasında rastladığı ucuz bir malı, cebindeki tüm parayı ya da varsa seyahat çeklerini tüketmeksizin satın alabilmesi bir yararadır.

[Bir başka durum da kredi kartı uygulamasının fiyatları yükselteceğidir. Kredi kartını çıkaran kuruma komisyon ödemek zorunluluğunda olan üye işyerinin bu komisyonu mutlaka fiyatlarına yansıtacağı, bunun da sonuçta kart hamilinin ve genelde tüm tüketicilerin, hatta peşin para ile alış-veriş yapanların zarara uğramadıklarına yolaçacağı söylenmektedir.]

Bilindiği üzere, kâr oranı düşük ticari işletmeler, örneğin gıda maddeleri satan mağazalar büyük çoğunlukla kredi kartı sistemine dahil olmazlar. Bu da üye işyerlerinin kredi kartını çıkaran kuruma ödedikleri komisyonu müşterilerine yansıtmayıp buna bizzat katlandıklarının en belirgin kanıtıdır. Üye işyerleri ancak kart aracılığı ile yapılacak alış-verişlerin iş hacimlerini arttıracağını inandıkları takdirde, müşterilerinin kartla ödeme yapmasını kabul ederler. Kaldı ki, kredi kartının geçerli olduğu birçok ülkede dahi fiyatların devlet tarafından denetlendiğini ya da serbest rekabet temeline dayalı bir ekonomide ödenen komisyonları fiyatlara yansıtıp yansıtılmama konusunun üye işyerlerinin sorunu olduğu unutulmamalıdır.

¹⁹ Ömer Teoman, a.g.k., s. 34.

Kredi kartının kart hamili yönünden harcama belgelerinin zamanında ödenmemesi durumunda yüksek faiz giderlerine yol açtığı, kartla ödemenin kabulünden sonra yapılan güvenlik denetimleri ve harcama belgelerinin doldurulması sırasında zaman kayıplarına neden olduğu doğrudur. Ne var ki, birer sakınca oluşturduğu ileri sürülebilecek tüm bu hususlar, kart sahibi olmanın ihtiyarılığı ile karşılanabilir.

Aynı şekilde hesap özetlerinin kısa aralıklarla gönderilmesi ve ödeme için fazla süre bırakılmaması da hamilin itiraz edebileceği bir durum değildir. Alış-verişi peşin para yerine, kredi kartı ile yapmak ve alınan malın bedelini 15-20 gün sonra ödeyebilmek hiç de azımsanmayacak bir olanaktır.

Nihayet kredi kartı hamilinin, kartı yitirmesi durumunda, kötüye kullanmaları önlemek için, derhal kartı çıkaran kuruma haber vermek ve aksi takdirde sorumluluğa bizzat katlanmakla yükümlü olmasının da kredi kartı aleyhine bir gerekçe olarak ileri sürülmesi düşünülebilirse de buna karşın kartın paraya oranla daha güvenli olduğu söylenebilir. Çünkü parasını yitiren bir kimsenin aksine, kredi kartı hamili hiç olmazsa ufak bir önlemlerle bunu başkasının kullanmasını önleyebilmekte ve kısa bir süre sonra yeni kartına kavuşabilmektedir ²⁰.

b. Üye İşyeri Yönünden

Kredi kartı üye işyerine bir kısım mali yükümlülüklerle katlanması sonucunu doğurur ki, bunların başında kredi kartını çıkaran kuruma her işlem nedeniyle komisyon ödeme zorunluluğu gelir. Hiç kuşkusuz, komisyon ödeme daha çok ekonomik yönden güçsüz ya da orta düzeydeki işletmeler yönünden sorun yaratabilir, Buna karşın büyük işletmeler, örneğin mağaza zincirleri ya da konserler satışlarının yoğunluğu nedeniyle bu harcamanın altından daha kolay kalkabilirler. Ekonomik açıdan komisyon ödeme

²⁰ Panorama Dergisi, "Kredi Kartlarının HassasNoktaları", Mayıs 1991, s. 12.

zorunluluğu üye işyerlerinin alış-veriş bedelini belirli bir kesinti ile izah edilebilir. Oysa bilindiği üzere kredi kartı kurumu işyerine ödediği parayı çok sonra kart hamilinden tahsil edebilmektedir.

Diğer bir sakınca aynı pazarda birden fazla kredi kurumunun faaliyet göstermesi durumunda ortaya çıkar. Özellikle bu kurumların üye işyerlerine münhasıran kendi kredi kartlarını kabul etmeye zorlayan sözleşmeler imzalatmaları iş hacminin, müşteri çevresinin ve dolayısıyla kârın azalması sonucunu birlikte getirir. Ne var ki, küçük işletmelerin esasen aşağıda değineceğimiz gerekçelerle birden fazla sisteme dahil olmaktan kaçınacakları söylenebilir.

Üye işyeri yönünden kredi kartı zaman ve işgücü kaybına da yol açacaktır. Üye işyeri kendisinden yaptığı alış-verişin bedeli kredi kartı ile ödemek isteyen bir müşterinin kartını öncelikle geçerlilik koşulları açısından inceleyecek, sonra bu kartın yasaklanmış (kayıp ya da çalıntı) kart listelerinde yer alıp almadığını denetleyecek, kartı imprinter aygıtına koyarak gerek hamili gerek kendi işletmesine ilişkin bilgileri harcama belgesine aktaracak nihayet bunun alış-veriş vergi gibi bölümlerini elle doldurduktan sonra, hamili imzalatacaktır. Fakat sorun bununla da bitmemekte, bunu izleyerek toplanan harcama belgesi bedellerinin kredi kartı kurumundan tahsil edilmesi gerekmektedir. Harcama belgelerinin tarih ya da satın alınan mal açısından sıraya konulması, sırada bekleme ve kredi kartı kurumunun verdiği çekin bankadan tahsili gibi işlemlerin yerine getirilmesi için, üye işyeri bankadan tahsili gibi işlemlerin yerine getirilmesi için, üye işyeri bazı personelini sadece bu konuda çalıştırmaktır. Hele işyeri birden fazla sisteme dahil bulunuyorsa, sayılan bu sakıncalar daha da artmaktadır.

Diğer bir sakınca da kart hamilinin bir iade talebine dayanarak aldığı, malın bedelini ödememesine katlanmak rizikosunu da taşımaktadır. Çünkü

kredi kartını çıkaran kurum ile işyeri arasında yapılan sözleşmelerde mevcut bulunan bir hüküm uyarınca böyle bir durumda ödediği bedeli geri alma hakkı doğar ²¹.

7. Kredi Kartlarının Maliyet ve Riskleri

A. Kredi Kartı Maliyetleri

Kredi kartı maliyetlerinin azaltılması ve fonksiyonlarının arttırılmasıyla ilgili çalışmalar bankalarda sürdürülmektedir. Artan rekabetin gerektiği ek giderler, kredi kartı ile ilgili kârlılığı azaltmakta ve kredi kartı pazarlarından daha çok pay alma isteği de maliyetleri arttırmaktadır.

Kredi kartı maliyetleriyle ilgili yapılan bir araştırmaya göre birim maliyetini etkileyen en önemli faktör ürün çeşitlemesidir ²².

Araştırmacılar kredi kartının arz ve talebinde görülen dalgalanmaların kredi kartı uygulamasının mevcut maliyet yapısından kaynaklandığı görüşü başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır.

Ancak, bu dalgalanmaların nispi olarak azalması, kart maliyetlerindeki düşmeye ve ardından yaratılacak istikrar ortamına bağlı olduğu görülmüştür.

Kredi kartlarının nitelik ve niceliklerinin çeşitliliği, bankaların kârlılıklarını etkilemektedir. Ancak, kartların piyasa içindeki payı bu çeşitlemenin birim maliyeti düşürmedeki etki derecesini belirleyecektir. Bu da, teknolojinin yenilenmesini, reklam faaliyetlerinin arttırılmasını, personel kalitesinin arttırılması gibi büyük meblağlar içeren maliyet arttırıcı faktörleri getirmektedir. Bu konuda günümüzde home-banking ve

²¹ Ömer Teoman, a.g.k., s. 38-39.

²² Federal Reserve Bank of Chicago Economic Perspectives, Mart-Nisan 1987, s. 3-13.

telemarketing uygulamaları mevcuttur ²³. Böylece, yoğun bir pazarlama büyük bankalara piyasa payını arttırmada monopolleşmeye yol açmaktadır.

Cross-selling (çapraz satış) denilen satış tekniği de kredi kartı birim maliyetlerinin azaltılmasında etkili sayılabilecek bir yoldur.

Cross-selling bir malın benzeri çeşitlerinin aynı reklam ve tanıtım maliyetleri içinde birbirleriyle ikame ederek satılması yöntemidir. Bankacılıkta vadeli ve vadesiz mevduat, mevduat sertifikası, kredi kartı ve seyahat çeki gibi nitelik ve işlev olarak birbirine benzeyen ürünler örnek olarak verilebilir.

Bu uygulamanın maliyetler üzerindeki etkisinin küçüklüğü vadesiz ve vadeli mevduat hesap sayısının işleyen banka kredi kartı hesaplarından etkilenmemesi, buna karşılık banka kredi kartı hesaplarının miktarının vadeli ve vadesiz hesap sayısından etkilenmesiyle açıklanabilir. Yine de banka kredi kartları, mevduat sertifikası pazarlamasında cross-selling yapmak yoluyla birim maliyetlerin düşmesinde belli bir rolü üstlenmektedir.

a. Kart Hamili Açısından Maliyet

Karthamili için en önemli konu kart kullanımının maliyetidir. Faiz oranı ve her yıl ödenen aidatlar olmak üzere iki esas maliyet unsurundan söz etmek mümkündür. Bu maliyet, faiz tahakkukuna gerek kalmadan bankaya ödenmesiyle orantılı olarak azalacaktır. Ancak, üyelik aidatı kaçınılmaz bir maliyettir.

Kart sisteminin çalışmasında mali yükün en önemli bölümü kart sahibi tarafından ödenmektedir. Bunlar; yıllık kart aidatı, kartın her kullanımında ödenen fiks bir ücret (Türkiye' de uygulanmamaktadır) vadesiz banka hesabındaki mevduatın bankaya bıraktığı gelir ve kredili kart uygulaması için bankaya ödenen faizden oluşur.

²³ The Bankers Magazine, Eylül-Ekim 1987, s. 13-18.

b. İşyeri Açısından Maliyet

İşyeri ve satış belgelerini anlaşma yaptığı bankaya getirdiğinde belli bir komisyon ödeyerek, kalanını tahsil eder. Bu komisyon anında kart hamilinden tahsil edilmediğinden işyerlerinden alınır. Diğer bir maliyet unsuru da, satış belgesinin düzenlenmesi ve bankadan tahsil edilmesi süresinde işyeri satış bedeli kadar paradan yoksun olmaktadır.

Ancak, kredi kartlarının satışları arttırdığı düşünüldüğünde, bu maliyetler işyerlerince katlanılmaktadır.

B. Bankalar Açısından Kredi Kartlarının Riski

Bankalar kredi kartını vermekte risk üstlenmektedir.

Bankalar kredi kartı verirken, kişilere harcama limitleri tespit etmektedir. Bu limit aynı zamanda bankanın riskini göstermektedir.

Örneğin; bir kredi kartına 2 milyon TL. kredi limiti tanınmış olsun, Türkiye' de 800.000 civarında kredi kartı olduğu varsayılırsa bankaların 1.6 trilyon liralık potansiyel riski ortaya çıkmaktadır.

Böylece, 1.6 trilyon lira kredi kart hamillerine dolayısıyla tüketicilere plase edilmektedir.

Bu bankaların mevcut kredi riskleriyle karşılaştırıldığında pek de küçüksenmeyecek bir rakamdır.

Bunun yanısıra, sahtekalık, yanlış kullanımı da diğer riskler olarak sayabiliriz.

Tablo 1: Kredi Kartı Maliyeti Tablosu

Bankalar	Kart Sayısı	Limit	İlk Kart Ücreti (*)	Nakit Avans	Taksit	Gecikme	
Yapı Ve Kredi	190.000	(En düşük TL)	Klasik y.içi 75.000 TL.	7.7	7.2	--	
		yurtiçi klasik 1.000.000	Klasik y.içi-y.dışı 200.000 TL.				
		y.içi-y.dışı klasik 3.500.000	Premier Gold y.içi 200.000 TL.				
		Premier Gold 15.000.000	Premier Gold y.içi-y.dışı 400.000 TL.				
İş Bankası	88.000	(en düşük)	Yurtiçi 80.000 TL.	7.0	7.0	--	
		yurtiçi 1.000.000 TL.	Yurtdışı 60 \$				
		yurtdışı 1.000 \$	Premier 120 \$				
Akbank	85.000	(en fazla)	5.000.000 TL	7.5	--	--	
			Yurtiçi 100.000 TL.				
Vakıfbank	70.000	(en fazla)	15.000.000 TL.	7.0	--	Yıllık 90.0	
			Yurtdışı 80 \$				
Ziraat Bankası	50.000	(en fazla)	5.000.000 TL.	7.0	7.0	7.0	
			Klasik 100.000 TL.				
Pamukbank	45.000	(en fazla)	5.000.000 TL.	--	--	--	
			Gold İnt. 150 \$				
Emlak Bankası	30.000	Gelirine göre	Yurtiçi 60.000 TL.	--	--	--	
			İnt 80 \$				
İktisat Bankası	20.000	Gelirine göre	Gold-Premier 100 \$	--	--	8.5	
			İnt. 75 \$				
Osmanlı Bankası	Bildirmedir	Gelirine göre	Klasik 200.000 TL.	7.0	--	--	
			Gold 350.000 TL.				
Garanti Bankası	Bildirmedir	Gelirine göre	Yurtiçi 100.000 TL.	7.7	7.0	--	
			Yurtdışı 75 \$				
			Y.içi klasik-stand. 75.000 TL.				
			Y.dışı klasik-stand. 200.000 TL.				
Tütünbank	7.036	(en fazla)	5.000.000 TL.	8.0	8.0	--	
							Premier-Gold y.içi 180.000 TL.
							Premier-Gold y.dışı 400.000 TL.
		Yurtiçi 100.000 TL.					
			Yurtdışı 150 \$				

(*) Yenileme ücreti ilk ücretin yarısı kadar.

8. Kredi Kartı Verme Şartları

Türkiye’ de kredi kartı kullanmanın yeni olmasına rağmen özellikle son yıllarda büyük bir artış sağlanmıştır. Şimdiye kadar artmasının nedeni halkın kredi kartları hakkında bilgisiz olması ve kendisine ne gibi yararlar sağlanacağını bilinmemesindedir. Aslında artmamasının tek nedeni sadece halkın bilgisizliği değil, kredi dağıtan kuruluşların da bilgisiz olmalarıdır. Bunlar da fazla bilgili olmadıkları için çok katı kurallar koymuşlardır.

Günümüzde artmasının nedeni düzenli bir geliri olan herkesin kredi kartı sahibi olabilmesidir. Bankalar, herhangi bir yerde ücretle çalışan kimselere (ücretlilere) kart vermek için aylık limitleri de koymaktadırlar. Örneğin Yapı ve Kredi Bankası kart vermek için ücretlinin her ay en az 1.5 milyon TL. maaş almasını şart koşmaktadır. Tabi bu limitler bankadan bankaya değişebileceği gibi, kişinin istediği kart çeşidine göre de değişir. (Yurtiçi kart veya uluslararası).

Serbest meslek sahipleri vergi levhalarını göstermek şartıyla kredi kartı sahibi olabilirler. Bunlar için de ödediği vergiler baz alınmaktadır. Bunlar kredi kartı alabilmek için ön şartlardır.

Yukarıdaki şartlara haiz olan şahıs veya kurum, bankanın bir şubesine başvurur. Başvuru formunda istediği kart çeşidi ve kendisi hakkında gerekli bilgileri başvuru formuna yazarak şubeye verir. Şube de şube teklif mektubu ile Genel Müdürlüğe başvurur. Genel Müdürlük başvuran şahıs veya kurum hakkında bir inceleme yapar, eğer verilmesinde bir sakınca yoksa kredi kartı verir, yok bir sakınca görürse de vermez.

Genel Müdürlük kredi kartı verdiği kimseye bir de harcama limiti koyar. Kart sahibi bu limit içerisinde kalmak şartıyla isterse para çeker, isterse de üye işyerlerinin birinde alış-veriş yapar.

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE TÜKETİCİ KREDİSİ VE KREDİ KARTLARI UYGULAMALARI

I. TÜRKİYE' DE TÜKETİCİ KREDİSİ UYGULAMALARI

1. Tüketici Kredilerinin Veriliş Yöntemi

Tüketici kredilerinin veriliş yöntemi, ilkönce krediye müracaat etmeyle başlar ve bir süreç içerisinde devam eder. Krediye müracaatta, tüketici kredilerinin ortak özelliği müracaatların banka şubelerine yapılmasıdır. Yani bankaların genel müdürlük birimlerine müracaatlar yapılmamakta, müracaatları şubeler kabul etmektedirler. Süreç içindeki ikinci aşama ise başvuru sahiplerinden, kredi verilmesi için istenen belge ve bilgilerdir. Yapı ve Kredi Bankası' nın tüketici kredisi uygulamasında başvuru sırasında fertlerden istenen belgeler şunlardır; kişi herhangi bir kurumda ücretli olarak çalışıyorsa maaş bordrosu, serbest meslek geliri elde ediyorsa, başvuru tarihinden bir önceki yıla ait vergi levhası. Ayrıca başvuru sahibinden bir kefil istenmekte. kefilin de yukarıda sayılan belgeleri getirmesi istenmektedir. Emekliler için ise, gelirin belgelenmesi açısından maaşların yatırıldığı banka mevduat cüzdanları istenmektedir. Ayrıca yukarıda sayılan diğer hususlar emekliler için de geçerlidir.

Bankaların başvuru sahiplerinden istedikleri belgeler, bankalar arasında değişebilmektedir. Diğer bir örnek olarak, Dışbank' ı verebiliriz; Banka tarafından müracaat sahiplerinden ücretli olarak çalışanlar için maaş bordrosu, serbest meslek sahipleri için ise başvuru tarihinden bir önceki yıla ait vergi levhası istenmektedir. Dışbank, ücretli olarak çalışanlardan, çalıştıkları kuruma ait geçerli kimlik belgesinin fotokopisini de istemektedir. Ayrıca başvuru sahibinden bir kefil de istenmektedir.

Banka uygulamaları açısından örneklerimizi çoğaltabiliriz. Bankalarımızı uygulamasında ufak tefek farklılıklara karşın bazı belgelerin tüm bankalarımız tarafından istendiği belirlenmiştir. Gelirin belgelenmesi açısından önem taşıyan belgeler ve bilgiler şunlardır;

i) Ücretli olarak çalışanlardan; maaş bordrosu serbest meslek sahiplerinden vergi levhası, emekli olanlardan ise banka hesap cüzdanları.

ii) Kefil, ilk sırada sayılanlar yukarıda uyguladığımız gibi gelirin belgelenmesi açısından, kefil ise kredinin teminatını oluşturması bakımından bankalar için önem taşımaktadır.

2. Tüketici Kredilerinin Değerlendirilmesi

Kredilerin değerlendirilmesi yöntemi de bankacılık sistemimizdeki bankalar arasında bir yeknasaklık göstermektedir. Uygulanan yöntemi de kısaca "Serbest Net Gelir Hesabı" olarak isimlendirebiliriz. Yöntemin esası kısaca şudur. Kişinin belgelendirebildiği gelirlerinden (gayrimenkul sermaye iradı, faiz geliri vs.) ödemekle yükümlü olduğu borç ve kredilerin aylık tutarları ile varsa kira giderlerinin toplamı düşölerek aylık serbest net geliri bulunur ve bulunan bu tutar üzerinden değerlendirme yapılır. Bankalarımız da uygulanan yöntem genellikle bu olmakla birlikte istisnai olarak değişik usullere göre uygulama yapan bankalar da vardır.

Aylık net gelir serbest gelir ile verilebilecek kredi arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından Yapı ve Kredi Bankası 1991 yılı Mart ayı verileriyle tüketici kredisi net serbest gelir aylık taksit uyumluluk tablosundan bazı rakamlar aşağıdadır.

Limit	3 Ay	6 Ay	9 Ay	12 Ay
1,500,000	2,363,000	1,722,000	1,329,000	1,150,000
5,000,000	6,517,000	3,977,000	3,012,000	2,558,000
10,000,000	12,190,000	6,897,000	5,379,000	4,552,000
15,000,000	17,716,000	10,010,000	7,527,000	6,355,000

Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası yayını, Mart 1991.

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere, aylık serbest net gelir kredi vadesine göre de değişmektedir. Örneğin; 5.000.000 TL. sı kredi almak ve bu krediyi 3 ayda ödemek isteyen kişinin 6.517.000 TL. sı serbest net gelirinin bulunması gerekir. Kredi vadesi uzadıkça serbest net gelir tutarları da azalmaktadır. Nitekim 5.000.000 limitli kredi için 12 aylık geliri ödemeli seçenekte serbest net gelir 2.558.000 TL. ye düşmüştür.

Tüketici kredilerinin değerlendirilmesi aşamasında diğer bir husus karar yetkisinin genel müdürlük veya şubeye mi ait olacağıdır. Denizcilik Bankası gibi bazı bankalarımızda şubeler yetkili kılınmış ve tüketici kredisi başvurularına şubeler kendileri değerlendirme yaparak karar verme yetkisine haizdirler. Yapı ve Kredi Bankası gibi diğer bazı bankalarımızda ise şubeler bu konuda yetkili kılınmamıştır. Şubeler kendilerine gelen tüketici taleplerini gerekli istihbaratı yapıp, istenecek belgeleri müracaat sahibinden tedarik ederek, müracaat formları ile birlikte genel müdürlüğe gönderirler. Genel Müdürlük, Bireysel Bankacılık bölümü değerlendirmeyi yaparak, sonucu şubelere bildirir. Yapı ve Kredi Bankası, Bireysel Bankacılık bölümünde değerlendirme "Scoring Sistem" denilen bir metodla, bilgisayar aracılığı ile yapılmaktadır.

Burada hangi yöntemin daha etkin olduğu gibi bir soru akla gelebilir. İlk yöntem tüketici kredisi verilme sürecini hızlandırması açısından daha etkindir. Gerçekten bu yöntemi uygulayan bankalarda müracaat sahiplerine aynı gün yanıt verebilmekte ve onların beklentileri hızla yerine getirilebilmektedir. Bu yöntemin dezavantajı ise kredi kullandırılmasında subjektifliği daha ön plana çıkarabilmesi ve yan risk imkanları yaratabilmesidir. Gerçekten bu yöntemde kredinin riski, ikinci yönteme göre daha fazladır. Genel müdürlük değerlendirmesinde tamamen objektif kriterlere göre değerlendirme yapılmakta ve kredilendirilebilirliği olmayanlara onay verilmemektedir. Nitekim Yapı ve Kredi Bankası, Bireysel Bankacılıktan sorumlu Genel Müdür Yardımcısı İsmail Yalçınkaya, kredinin riskini mümkün olduğu kadar azaltmak için bu yöntemi benimsediklerini söylemiştir ¹.

Yan riski kısaca şöyle tanımlayabiliriz; kredibilitesi olmayan veya belirli bir limit üzerinde kredi alması sakıncalı görülen firmaların, kredibilitesi olan firmaların kredilerinden yararlandırılması veya tüketici kredisi gibi ticari nitelikli olmayan krediler ile finanse edilmesidir.

Bazı bankaların şubelerindeki uygulama, çeşitli nedenlerden dolayı ticari kredi kullandıramadıkları, kişi veya kurumların mevcut kredilerini, çeşitli nedenlerden dolayı (Genel Müdürlükçe firma riskli görülür, teminatları yetersizdir vs.) arttıramadıkları durumlarda, tüketici kredileri yoluyla bu kişi veya kurumların finanse edilebildikleri görülmüştür. Tüketici kredileri esas itibariyle ticari nitelikli bir kredi değildir. Ticari kredi olarak da kullandırılmaması gerekir. Tüketici kredisi, maliyeti itibariyle kişilerin mal ve hizmet alımlarını finanse eder, gelecekteki gelirin önceden harcanabilmesine olanak sağlayan bir kredidir. Tüketicilerin mal ve hizmet alımlarının finanse edilmesiyle birlikte bankalar tarafından ticari ve sınai kuruluşlara dolaylı finansman da sağlanmış olur.

¹ Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, Mart 1991.

3. Tüketici Kredilerine Faiz ve Geri Ödeme Yöntemi

Tüketici kredilerinin faizin ekonomik konjonktürden etkilendiği son yaşanan olaylarla görülmüştür. Diğer kredilerde olduğu gibi tüketici kredileri içinde sabit oranlı bir faizden bahsetmek mümkün değildir. Tüketici kredileri de uygulanan para politikalarından etkilenmeye başlamıştır. “Bankalararası para piyasasında Türk Lirası’ na uygulanan bir gecelik faiz oranının %100’ ünün altına inmediği, mevduat faizlerinin de %80’lere doğru tırmandığı bu günlerde bankalar, pahalılaştan kaynak maliyeti karşısında ticari kredilerden sonra tüketici kredilerini de arttırmaya başlamışlardır. Ve bir süre öncesine kadar aylık %5.25 - 6 dolaylarında dolaşan tüketici kredileri faizleri bu gelişmelerin etkisiyle %8’lere kadar yükselmiştir”².

Akbank’ ın Bireysel Bankacılıktan sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Akın Kozaroğlu, tüketici kredisindeki faiz artışının, piyasadaki genel faiz artışı ile yakından ilgili olduğunu söylüyor. Bu artışların tüketici kredilerine olan talebi olumsuz etkileyebileceğini de ifade eden Kozanoğlu, “para piyasalarındaki gelişmelere göre, tüketici kredileri faiz oranlarında yeni iniş-çıkışlar görülebilir” diyor³. Bankalar arası rekabet ve kaynak maliyetinin tüketici kredileri faiz oranları üzerinde doğrudan etkili olduğunu da vurguluyor. Bazı bankalarımızın tüketici kredilerine uyguladıkları faiz ve kredi faizlerindeki son artışlarla birlikte, artış öncesi ve sonrası mukayeseli faiz oranlarını gösterir Tablo III aşağıdadır.

² Fahri Alakent, “Tüketici Kredi Cep Yakıyor”, Para Dergisi, Sayı 11, (Nisan 1991), s. 11.

³ Fahri Alakent, a.g.k., s. 11.

Tablo 2: 1991 Nisan Öncesi ve Sonrası Tüketici Kredisi Faizleri

BANKA	Nisan Öncesi Aylık Faiz (%)	Nisan Aylık Faizi (%)
TÜRK BANK	6	8
İMAR BANKASI	7	7.5
VAKIF BANK	6	7
T. İŞ BANKASI	6.5	7
PAMUK BANK	6	6.5
AK BANK	6	6.5
YAPI VE KREDİ	6.25	6.5
TÖ BANK	6	6.5
EMLAK BANK	5.25	6
HALK BANK	5.5	6
GARANTİ BANKASI	5.25	5.5

Kaynak: Para Dergisi, Yıl 2, Sayı 11, 7-13 Nisan 1991.

Yukarıdaki tabloya ek olarak, Dışbank'ın "Dışbanknot" adı altında kullandığı tüketici kredisi faiz oranları da 1990 yılı için yıllık %65 iken, 1991 yılı ile birlikte yıllık %75'e çıkmış ve 15.3.1991 tarihinden itibaren de yıllık %85'e yükselmiştir. Bu arada Yapı ve Kredi Bankası'nın otomobil kredisindeki aylık faiz oranı %5.75'den, %6.25'e, konut kredisi uygulamasındaki aylık faiz oranı %5.60'dan, %5.90'a yükselmiştir

Bankacılık kesiminde tüketici kredisindeki faiz artışının, tüketici kredisine olan talebi azaltacağını savunanlar olduğu gibi aksi fikirde olanlar da vardır. Nitekim Ziraat Bankası Bireysel Bankacılıktan sorumlu Müdürü Erdal Arıkan, faizlerdeki artışın tüketici kredisine olan talebi azaltamayacağına inananlardan. Geçtiğimiz yıl yaklaşık 1.5 milyon kişinin tüketici kredisinden yararlanacağını söyleyen Arıkan, bu rakamın az olduğunu gerçek potansiyelin 5 milyon tüketici dolayında olduğunu savunuyor ve tüketici kredisi faiz oranlarının yükselmesinin talep azalmasına yol açmayacağını söylüyor ⁴.

⁴ Fahri Alakent, a.g.k., s. 12.

Tüketici kredilerinin geri ödeme yöntemi açısından, bankalar arasında hemen hemen bir iki istisnai tüketici kredisi hariç, yeknasaklığın bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu yöntem ve aylık geri ödeme yöntemidir. Tüketici kredileri genellikle 3-12 aylık vadeler içerisinde verilmektedir ve kişiler seçtikleri vade dilimine göre, aylık taksitler halinde vergi ve fonları da kapsamaktadır. Bazı bankalarımızın uygulamasında vadeler 18 aya kadar uzayabilmektedir. Bu arada şunu da ifade etmek gerekir ki tüketici kredisi içerisinde düşünülmeyle birlikte, daha özel şartları olan otomobil ve konut kredisindeki vadeler, otomobil kredisinde 36 aya, konut kredisinde ise 5 yıla kadar uzayabilmektedir.

Tüketici kredisindeki faiz miktarı alınan kredinin vadesine göre değişebilmektedir. Kısa vadelerde faiz yükü daha düşüktür. Örneğin, Emlak Bankası'ndan 3.000.000 TL. lik tüketici kredisini 6 veya 9 aylık vade dilimine göre alınırsa, aylık taksit miktarı, toplam ödenecek TL. sı tutarı ve faiz miktarı şöyle olacaktır (30.04.1991 tarihinde geçerli rakamlarla).

Miktar	Süre	Aylık Tak. Mik.	Top. Öd. Mik.	Faiz Mik.
3.000.000	6	622.000 (*)	3.726.000 (*)	726.000 (*)
3.000.000	9	453.000 (*)	4.084.000 (*)	1.084.000 (*)

(*) Rakamlar Sıfırlanmıştır.

Tüketici kredilerinde aylık geri ödeme yönteminden farklı geri ödeme yöntemleri de kullanılmaktadır. Dışbank'ın "Dışbanknot mukabili" tüketici kredilerine üç ayda bir faiz tahakkuk ettirilmektedir. Hesaba istenildiği anda para yatırılması mümkün olup, kişiye verilen Dışbanknot çekini kullanarak ihtiyacı olduğu anda kredi kullanabilmesi mümkündür.

Bu arada yeri gelmişken bankaların faiz hesaplamada kullandıkları hesaplama birimlerine kısaca değinelim. Uygulanan 3 yöntem şunlardır;

- i) Anitüs formülü,
- ii) Birleşik faiz formülü,
- iii) Azalan bakiyeler formülü.

Bu formüllerle belirlenen faizlerde yıllık aynı faiz oranı uygulansa bile ödenecek rakamlar farklı çıkmaktadır ⁵.

Konuyu bitirmeden önce, vurgulanması gereken bir husus vardır. Tüketici kredisi deyimi geniş anlamda, otomobil ve konut kredilerini de kapsamına almaktadır. Çünkü bu krediler de kişilerin otomobil ve konut ihtiyaçlarını karşılamak amaçlarıyla, gelecekteki gelirlerinin şimdiden kullanılmasına olanak sağlayan kredilerdir. Maliyetleri itibariyle bu kredilerde ticari değildir. Çünkü ortada firmanın işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak amacı yoktur.

Aynı zamanda firmanın yatırımlarını desteklemek amacıyla verilmedikleri için de yatırım kredileri değildirler. Kısaca bu kredilerde tüketici kredileri içinde mütaala edilebilirler. Fakat bu kısımdaki incelemelerimizde otomobil ve konut kredisi uygulamalarını dahil etmedik.

Tüketici kredileri Mart 1991 yılı itibariyle 3.5 trilyona ulaşmıştır. Türk Bankacılık sistemindeki toplam 70-80 trilyonluk kredi stoku gözönüne alındığında, 3.5 trilyonluk rakamın yetersiz olduğu söylenebilir. Elde edilen rakamın 10 bankanın tüketici kredilerini ihtiva ettiğini beritmek gerekir. Bu arada geri dönmeyen kredi miktarının da 1.5 milyar lira dolayında olduğu tahmin ediliyor. Bankacılık sistemimiz içerisinde tüketici kredileri için henüz sağlıklı bir denetim mekanizması oluşturulamadı ⁶. Tüketici kredileri için risk bilgilerinin toplanacağı bir risk santralizasyonu merkezinin bulunmamasının büyük bir eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. 13 bankanın ortaklığıyla kurulan Bankalararası Kart Kredi Merkezi A.Ş.' nin riskli tüketiciler hakkında bilgilerin toplanması ve bankaların uyarılması amacıyla devreye sokulması düşünülmektedir.

⁵ Dünya Gazetesi, 9 Ocak 1991, s. 12.

⁶ Güneş Gazetesi, 20 Şubat 1991, s. 7.

Diğer bir konu da tüketici kredisinin kullandıkları alanlar ve oransal olarak dağılımıdır. Tüketici kredisi pazarındaki rekabet beraberinde bir hizmet çeşitlemesi getirmiştir. Önceleri belirli alanlarda verilen tüketici kredisi, artan rekabet ve gelişimi ile birlikte çeşitli alanlara yayılmaya başladı. Bunun güzel bir örneğini Pamukbank'ın uygulamasında görebiliriz.

Türkiye' de ilk kez Borsa Kredisi ile İMKB' da yatırım yapmak isteyenlere bu olanağı tanıyan Pamukbank, Rüçhan Hakkı Kredisi ile de hisse senedi sahibi olup, nominal değerden Rüçhan Hakkı kullanmamakta zorlanan yatırımcının mağdur olmasını önlemeye çalışıyor. Hastalık dönemlerinde doktor, ilaç, röntgen, ameliyat ve benzerlerg gibi her türlü sağlık giderlerini karşılamak üzere geliştirilen Sağlık Kredisi ile Konut Destek ve Toplu Konut adı altında toplanan iki tür konut kredisi de bankanın sunduğu hizmetler arasında.

Pamukbank, doktor, avukat, eczacı, diş hekimi gibi mesleklerden işyeri sahibi olmak isteyenlere de, işyeri Destek Kredisi adıyla özel bir kredi veriyor. Böylece kişiler mezun olduktan sonra bir işyeri açabilmek için gerekli sermayeyi sağlayabiliyorlar. Ayrıca Çiftçi Destek Kredisi ile özellikle kırsal kesimle yakın diyalogu bulunan şubeler aracılığıyla çiftçilerin finansman sorununa çözüm getirme amaçlanıyor ⁷.

Öte yandan topluca yemek yenilen yerleri sağlıklı bir altyapıya kavuşturmak için Sağlıklı Yaşam Kredisi veren Pamukbank, gönülbirlik kredi uygulamasıyla kurumsal müşterilerinin günlük borçlanma gereksinimlerini karşılayabiliyor.

Tüketici kredileri, eğitim harcamalarından tatile kadar çok geniş bir alana yayılmaya başlamıştır.

Tüketici kredilerinin kullandıkları alanlara göre oransal dağılımı hakkında çok kesin rakamlar vermek mümkün değildir. Kaldı ki bu

⁷ Rauf Baysal, "Bankalar Müşteri Tiplemesi Yapıyor", Ekonomist Dergisi, Sayı 14, (Nisan 1991), s. 44.

oranların zamanla değişebileceği muhakkaktır. Yine de bize bir fikir vermesi açısından Yapı ve Kredi Bankası'nda tüketici kredisinin çeşitli alanlara göre oransal dağılımı hakkında rakamlardan bazıları aşağıdadır.

Tüketici kredisinin %35.1'i ev eşyaları alımında, %24.3'ü beyaz eşya, %8'i otomobil, %5.4'ü ise elektronik eşya alımında kullanılmaktadır. TL bazında ise rakamlar biraz daha değişiktir. Toplam kredilerin %24.7'si otomobil kredisi, %8.7'si ev eşyaları, %16.5'ini beyaz eşya oluşturmaktadır.

4.Tüketici Kredisi Hakkında Bir Örnek (Otomobil Kredisi)

A. Otomobil Kredisinin Avantajları

Bu avantajları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

a) Otomobil KDV oranı %20' dir. Ayrıca KDV hariç fiyatın %12' si oranında ek taşıt alım satım vergisi vardır. Piyasadan vadei alındığında, fatura bedeli satış fiyatı üzerinden kesildiğinden ödenecek KDV ve ek taşıt alım vergilerinin tutarı büyümektedir. Otomobil kredisi ile otomobil alındığında, fatura peşin fiyat üzerinden kesilmekte, dolayısıyla vade farkının KDV' si ve vade farkından doğan ek taşıt alım vergisi ödenmemektedir. Örneğin; bir otomobilin KDV hariç fiyatı 25.065.217 TL ise ödenen KDV ve ek taşıt alım vergileri aşağıdaki gibidir.

<u>KDV Hariç Fiyatı</u>	<u>KDV (%20)</u>	<u>Ek Taşıt Alım Vergisi</u>
25.065.217. -	5.013	3.007.826. -

Piyasadan vadeli alındığında (aylık %6.5 faiz, 12 ay vade);

<u>KDV Hariç Fiyatı</u>	<u>KDV (%20)</u>	<u>Ek Taşıt Alım Vergisi</u>	
36.866.372. -	7.373.274. -	4.423.965. -	olmaktadır

Burada vade farkı olan 11.801.155 TL için fazladan ödenen KDV 2.360.231 TL, ek taşıt alım vergisi 1.416.139 TL olmak üzere toplam 3.776.370 TL dir.

b) Yerli otomobillerde sık sık zam yapılmakta yabancı otomobil fiyatları ise döviz kurlarına göre artmaktadır. "Otomobil Kredisi" ile otomobil parası

biriktirmeye gerek olmadan hemen satın alınabildiği gibi kişi hem paranın değerindeki azalışlardan, hem de otomobilin fiyatındaki artışlardan korunmakta, sahip olduğu için, “Otomobil Kredisi” sinin alıcıya taksit yükü zaman içinde azalmaktadır.

c) Otomobil kredisinin vadeleri piyasadaki vadelerden daha uygundur, Belirli tutarların üzerindeki kredilerle vade 36 aya kadar uzayabilmektedir.

d) Piyasadaki faiz oranı banka faiz oranıyla aynı bile olsa azalan bakiyeler üzerinden hesaplanmadığı için tüketiciye yükü daha yüksek olmaktadır.

e) Bayiden vadeli alındığında, bayi otomobil üzerine “satılamaz” kaydı koymaktadır. Bazı bankalarımız otomobil kredisi kullanırken otomobil üzerine peşin haciz koyma yöntemi uygulamazken bazı bankalarımızda ise kredi tutarı belirli bir miktarı aşarsa peşin haciz yöntemi uygulanmaktadır. Örneğin Yapı ve Kredi Bankasında 50.000.000 TL.’ ye kadar olan otomobil kredilerinde üç değişik teminat alternatifi sunulabilmektedir.

1. Bir kefil,
2. Menkul rehni,
3. Peşin haciz.

Ancak 50.000.000 TL.’ den büyük kredilerde satın alınan araç üzerine peşin haciz teminatı şartı bulunmaktadır.

B. Kredinin Alt ve Üst Limitleri, Azami Kredi Limiti ve Geri Ödeme Yöntemi

Önce kısaca bu deyimleri tanımlamak istersek; kredinin alt ve üst limiti; bankalar tarafından verilen otomobil kredisinin, alınabilecek en düşük ve yüksek tutarlarını ifade eder. Azami kredi limiti ise bankalar tarafından otomobil satın alınımında kredilendirilebilecek en yüksek oranı ifade eder.

Tablo 3: Otomobil Kredisi Uygulamaları

Çeşitli Bankalarımızda Otomobil Kredisi						
Banka Adı	Azami Kredi Limiti	Teminatlar	Kredi Limiti	Vade	Faiz	İstenen Belgeler
T. İş Bankası	Fatura bedelinin %75'i kredilendiriliyor, %25'i müşteri ödüyor.	Teminat için değişik alternatifler sunuyor 1.G. Menkul Rehni 2.Vadeli Mev.DIN Rehni 3.Arabaya haciz 4.Elli milyona kadar çift kefil	100 Milyon	En fazla 24 ay	12 aya kadar %6.25 12 aydan sonra %6.5	1.Son maaş bordrosu 2.İşyerinden maaşın hacizli olmadığına dair yazı 3.Nüfus Cüz.Fot 4.Bilanço, serbest çalışanlardan
Emlak Bankası	Arabanın sıfır km olması lazım. Araç bedeli+KDV' nin %90'i kredilendiriliyor	Teminat için değişik alternatifler şöyle; 1.Arabaya satılamaz kaydı konuyor. 2.Tek kefil ile birlikte menkul rehni alıyor.	Şubeler 15 milyona kadar resen yetkili, 50 milyona kadar kredilerde Bölge Md. 500 milyona kadar ki otomobil kredilerinde Genel Müdür yetkili, yani üst limit 500 milyon	En fazla 24 ay	%6.5	1.Proforma Fatura 2.Geliri tespit edici belgeler 3.Hüviyet Fot. 4 Yediemin
Halk Bankası	Arabanın sıfır km olması lazım. Araç bedeli+KDV' nin %70'i kredilendiriliyor	Bankanın teminat alternatifleri şöyle; 1. İki kefil 2.Gayrimenkul ipoteği 3.Vadeli Mev.DIN Rehni	50 milyona kadar şubeler yetkili, bu limitin üzerindeki krediler akorde ettiriliyor.	En fazla 24 ay	%6.5	1.Geliri tespit edici belgeler 2.15 milyonun üzerindeki kredilerde, bilanço isteniyor
Yapı ve Kredi Bankası	Arabanın fatura fiyatının %90'ına yakını kredilendiriliyor	50 milyon TL'ye kadar ve değişik teminat alternatifleri bulunmaktadır 1.Kefil 2.Menkul rehni 3.Peşin haciz	50 milyon TL'ye kadar şubeler yetkili kılınmış, üst limit 100.000 TL.	En fazla 24 ay	%25	1.Geliri tespit edici belgeler 2. 15 milyonun üzerindeki kredilerde, bilanço isteniyor

Örneğin Halk Bankası, araç bedeli +KDV' nin %70' ini kredilendiriyor. Yani azami kredi limiti fatura bedelinin %70 i oluyor. Otomobil kredisinin geri ödeme yöntemi de otomobil kredilerinde geri ödemelerin nasıl yapıldığını ifade etmektedir. Bankamızda genellikle uygulanan yöntem aylık geri ödeme yöntemidir.

Otomobil kredisinin alt ve üst limitleri bankalar arasındaki uygulamada farklılıklar göstermektedir. Zamana konjonktüre göre de limitler değişebilmektedir. Örneğin Dışbank' in otomobil kredisinde azami vade 24 ay, limit de 50.000.000.- TL. dir. Buna mukabil bir özel bankamızın uygulamasında limit 100.000.000. - TL. ye çıkarılmıştır ve belli bir limitin üzerindeki kredilerde vade 36 aya kadar uzatılmıştır. Bankalar arasındaki uygulama farkını daha çarpıcı bir biçimde sunmak için, çeşitli bankalarımız arasındaki otomobil kredisi uygulamasında başlıca noktalar itibariyle değişiklikleri içeren Tablo 1 yukarıda sunulmuştur. Bu tablo bize ayrıca bu kredi türündeki önemli noktaları göstermesi açısından da faydalı olacaktır.

Otomobil kredisindeki faiz oranları da, tüketici kredilerinde olduğu gibi nakit darlığından veya konjonktürel dalgalanmalardan etkilenerek değişebilmektedir. Nitekim son aylarda mevduat ve interbank faizlerindeki artışa paralel olarak kaynak maliyetindeki artışlar, bankalar tarafından kredi faizlerine yansıtılmış ve bu artışlardan tüketici kredisi veya otomobil kredisindeki faiz oranları da etkilenmiştir.

Ancak bu artış tüketici kredisine olan talepleri önemli bir şekilde etkilememiştir. Enflasyonun sürekli artması sonucu, uzun vadeli borçlanma anlamına gelen tüketici cazibesini korumuştur.

II. TÜRKİYE'DE KREDİ KARTLARI

1. Kredi Kartlarının Türkiye' ye Gelişi

İlk kez 1963-1964 yıllarında Beyoğlu, İstiklal Caddesinin o zamanki renkli ve popülgörünümünde, dönemin en gözde iki restorantı olan Abdullah Efendi ve Degust Usyon' un kristal camlı kapılarında, "Carte Blanche" ve "Le Diners Club" etiketleri görülmeye başlamıştır. Aynı tarihte, kapalı çarşının en eski kuyumcu ve antikacı dükkanlarından "Aseo" firmasının vitrinlerinde aynı etiketlerin bulunduğu görülmektedir.

O yıllarda ülkemizde belki de son derecede kısıtlı sayıdaki kimselerin ne anlama geldiğini bildiği bu iki etiket, bugün giderek sayıları hızla artan, yakın bir gelecekte de belki de binlerce işyerinde kabul görecektir yüzbinlerce kişinin portföyünde yer alacak "Plastik Para" nın, kredi kartlarının ilk temsilcilikleridir.

Kart olayı Türkiye' de böylesine mevduat bir sahada ve de 25 yıl kadar önce başlamıştır. O zamanlar Taksim' de İstanbul Turizm isimli firmanın Beyrut' taki Middle East temsilciliğine bağlı olarak başlattığı bu çalışma ilk kez ciddi ve de geniş biçimde 1968 yılında Koç Grubuna bağlı. Servis Turistik A.Ş. tarafından ele alınmış, İstanbul Turizm Firmasından bu temsilciliği devralan ilgili kuruluş Amerika' dan yurici kart çıkartma yetkisini de uhdesinde bulundurarak "Diners Club" kredi kartlarını ülke ekonomisinin hizmetine sunmuştur.

Kısa sürede başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere, özellikle bu şehirdeki turizme dönük işyerleri ile yapılan "Kart KabulAnlaşmaları" ile başlayan çalışmalar kısa sürede ilgi görmüş, bir taraftan Türk vatandaşları da sadece ülke sınırları içinde geçerli bu karta sahip olarak yavaş yavaş kullanım alışkanlığını da elde etmeye başlamışlardır.

Diners Club' un faaliyete geçmesi kısa süre sonra "American Express" kartları takip etmiş, bu kartın mümessilliğini alan Türk Experes Havacılık ve Turizm Ltd. aynı şehir ve işyerlerinde bu kartın geçerli kılınabilmesi için gerekli anlaşmalara girişilmiştir.

Bu iki kredi kartı 1975 yılına kadar faaliyetlerini rakipsiz olarak müştereken sürdürmüşler,yabancıların ülkemize gelişlerinde olan kart kullanımlarından ötürü,küçümsenmeyecek oranda ve o günlerin koşullarına göre yurda oöviz girdisi sağlamışlardır.

Amerikan Express' in sadece yurt dışında olan kartlarına karşılık, Diners Club yurici (Domestic) kart verme işlemlerine devam etmişlerdir ⁸.

Kredi kartı olayı bununla bitmemiş, bu sefer bazı büyük mağazalar kendi müşterilerine hitap eden kredi kartı uygulamasına başlamışlardır. Beymen Kart, Atalar Altın Kart, Pabetland Kart, Printemps Kart gibi.

1975 yılında bu kez Türkiye' de başka bir grubun kredi kartları piyasaya çıkmıştır. İnterbank grubuna bağlı Master-Card-Eurocard vöe Access, önce mümessilliği ABC Turizm A.Ş. tarafından alınan, daha sonra bu mümessillik ilk kez bir banka iştirakli şirkete devredilen bu üçlü kart grubunun uygulayıcısı Anadolu Kredi Kartı Turizm ve Ticaret A.Ş. önemli hissedarları ise Pamukbank T.A.Ş. ile Genel Sigorta A.Ş. dir.

Anadolu Kredi Kartı A.Ş. aynı pazarda yerini alarak ecnebi kökenli Master Card-Eurocard ve Access' inn ecnebi hamillerinin yurt içindeki kart kullanım bedellerini işyerlerine ödemeye başlamış, bu arada aynı yılın sonuna doğru da yurtiçinde geçerli (Domestic) Eurocard'ın Pamukbank aracılığı ile ülke sathında pazarlamasına başlamıştır. Bir bakıma 1975 yılı Türkiye' de ilk kez yerli yabancı kredi kartları rekabetinin su yüzüne çıktığı yıldır.

⁸ Dünya Gazetesi, Kredi Kartları Eki, 30 Ocak 1989, s.2.

Bilhassa ecnebilerin ellerindeki kartları kullanmaları sonucu meydana gelen alış-veriş bedellerinin döviz olarak yurda getirilmesi ve bu rakamın giderek artış göstermesi, hem konunun yayılmasına ve hemde bilhassa bankaların bu işe soyunmalarına neden olmuş ve bu kez Anadolu Bankası A.Ş., ABC Turizm ile birlikte yeni bir kartın, VİSA' nın mümessilliğine el atmıştır.

1981 yılında Türkiye'ye giren Visa kartı kısa sürede çeşitli bankalarca uygulanmaya başlamış ve sırasıyla İmar Bankası, İktisat Bankası, Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Vakıfbank ve Emlak Bankası elde ettikleri mümessilliklerle hem ecnebi kartı sahiplerinin harcama bedellerini, ödemeye başlamışlar ve hem de kendi müşterilerine yurtiçi kullanımlı domestic, yurtdışı kullanımlı international kartlar vermeye başlamışlardır.

Bankaların bu çalışmaları yanı sıra Tan Tur Turizm A.Ş. de bazı pazarda yer almış ve gerek Visa ve gerekse menşeli bir kredi kartı olan JBC' nin mümessilliği tahtında sadece ödeyici kuruluş olarak görev yapmaya başlamıştır.

1981 yılında Yapı ve Kredi Bankası ile Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası Pamukbank' a ilaveten Anadolu Kredi Kartı A.Ş.' ne hissedar olmuş ve bu şirketin temsil ettiği Eurocard Kredi kartlarının pazarlamasına başlamıştır. Aynı pazarlama işlemlerine 1986-1988 yıllarında Garanti Bankası, Esbank ve son olarak T.Halk Bankası da katılmışlardır ⁹.

Bankalarca sürdürülen bu kart verme işlemlerine sadece yurtdışı kart verme şeklinde diğer bankalar da etkilenmiş ve son iki yıl içerisinde T.İş Bankası A.Ş., Akbank, Dışbank, Egebank ve Tütünbank da Amex ve Master Card vermeye başlamışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri' nde başlayıp, 30 yıl içerisinde bütün dünyada yaygın hale gelen bu kartlara ilaveten, ülkemizde de ilk kez değişik

⁹ Dünya Gazetesi, Kredi Kartları Eki, 30 Nisan 1989, s. 4.

uygulama başlatılmış ve Pamukbank 1986 yılında kendine özgü bir kredi kartını tedavüle çıkarmıştır.

Prestige Card ... tamamen Pamukbank'ın yönetiminde olan bu kart da kısa sürede yaygınlaşmış ve piyasada yerini tutmuştur ¹⁰.

2. Türkiye' de Kredi Kartı Kullanımı

Ülkemizde, ilk kredi uygulaması, 1960'lı yıllarda başlatılmıştır. Ancak yaygınlaşması 1980'li yılların ortasından sonra gerçekleşmiştir.

Genel olarak bakıldığında, bankalarımızın lisans sözleşmeleriyle dünya çapında üne sahip kredi ödeme kartlarını çıkardıkları gözlenmektedir. Bankaların dışında, bazı mağazalar müşterilerine kendi çıkarttıkları kredi kartlarını kullanma imkanını sağlamaktadır.

Kredi kartları ile ilgili yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle bankalar kredi kartı sözleşmelerinde kendi iç düzenlemelerini uygulamaktadır. Bu nedenle müşteri ile banka arasında yapılan sözleşme tarafları bağlayıcı nitelikte olmaktadır. Her bankanın kredi kartı sözleşmesi de aynıdır. Bu sözleşmelerde hesap özeti düzenlemeleri, faiz tahakkuku, azami harcama limitleri, kartın geçerlilik süresi, kartın mülkiyeti, sözleşmenin feshi ve iptali, üyelerin sorumluluğu, üyelik ve giriş aidatı, hamilin değişiklikleri bankaya bildirme zorunluluğu ve uyuşmazlıklarda yetki merciinin neresi olduğu gibi konularda ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır.

Kredi kartı uygulamalarında bankalar tarafından gerçek ve tüzel kişilere vadesiz bir tasarruf mevduatı hesabı açılmaktadır. Bazı bankalar, kredi kartı ile yapılan harcama ve ödemeleri takip edebilmek amacıyla normal tasarruf mevduatı yanında bir de kredi kartı mevduatı hesabı açmaktadır. Kredi kartı hesabı ile müşterinin bankadaki diğer hesapları arasında yapılan Virman mahsupları yoluyla kredi kartı kullanılarak

¹⁰ Dünya Gazetesi, Kredi Kartları Eki, 30 Nisan 1989, s. 4.

yapılan ödeme ve harcamalar bu hesaptan geçilmektedir. Buna ek olarak, kart verilirken hamillerden kart başına belirli bir ücret de alınmaktadır ¹¹.

Kredi kartı sözleşmelerinde, kart sahibinin gelir düzeyine ve ödeme gücüne göre banka tarafından bir harcama limiti ve ayrıca üye işyerlerinde sunulan mal ve hizmetin cinsine göre bir defada yapılabilecek harcama limiti belirlenmektedir.

Kredi kullanma imkanı tanıyan kredi kartlarını veren bankalar müşterilerine tanıdıkları toplam harcama limitleri içerisinde yapılan harcamalara ait hesap özetlerini (ekstre) kart hamiline ayda bir defada göndermekle ve genelde kart hamilinin ekstrede belirtilen son ödeme tarihinden borcunun en az %25'inin ödenmesi istenmekte, geri kalan %75'ini ise müşteriye kredi olarak açmaktadır. Ancak banka ile müşteri arasında bir kredi sözleşmesi değil, kredi kartı sözleşmesi vardır.

Yurtdışında döviz üzerinden harcama yapma olanağı veren "uluslararası" kredi kartları ile anlaşmalı bankalardan belli bir tutara kadar provizyonsuz nakit de çekebilmektedir. Ülkemizde bankalar, bu tür kredi kartı olanlara, bankalarda döviz tevdiat hesabı açma zorunluluğu getirmektedir. Ancak istisnai durumlarda bankalar, itibarlı müşterilerine döviz tevdiat hesabı olmasa da kredi kartı verebilmektedir.

Bankalarca yurt içinde yerleşik kişilere vadesi azami bir yıl olmak üzere döviz kredisi açabilmekte ve bankanın muhasebe kayıtlarında döviz olarak takip edilmektedir. Bankalar yurt dışında yerleşik kişilere döviz kredisi açabildiklerinden bu kişilere dövizli kredi kartı da verebilirler. Yurtdışında döviz üzerinde harcama yapan ya da nakit çeken kart hamili, bu tutarları bankaya döviz olarak geri ödemek durumundadır.

¹¹ Türkiye Bankalar Birliği, Nisan 1990, s. 32.

Türkiye’ de kredi kartı ihraç eden kuruluşlar, 1988 yılı ortalarından itibaren tüm işyerlerine “Birleşik Uyarı Listesi” (BUL) adı altında Stop Listeler düzenleyip göndermeye başlamışlardır.

Uygulamasına yeni başlanan ve hızla yaygınlaşan Türkiye’ deki kredi kartı uygulamasının gelecek birkaç yıl içinde daha da geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olacağı tahmin edilmektedir ¹².

3. Türkiye’de Kredi Kartı Çeşitleri ve Veren Kuruluşlar

A. Visa Kart

Türkiye’ de en yaygın olarak kullanılan kredi kartıdır. Birçok Türk Bankası tarafından müşterilere verilen VİSA kredili kredi kartı Türkiye’ de yaklaşık onbin işyerlerinde geçerliliğini sürdürmektedir.

Visa kartı, İktisat, İmar, Yapı ve Kredi, Garanti, Dışbank, Akbank, Vakıflar, Tütünbank, Töbank, Osmanlı, Emlak, Pamukbank, Demirbank, Esbank, Adabank, Bankaları ve Anadolu Kredi Kartları ve Turizm A.Ş. tarafından verilmektedir.

B. Mastercard/Eurocard

Türkiye’ de Mastercard veya Eurocard adı altında piyasaya verilen bu kartlar birçok kuruluş tarafından pazarlanmaktadır. Piyasadaki yaygınlığı Visa kredi kartına göre sayısı olarak az ise de, üye işyerleri sayısı açısından Visa kredi kartına yakındır.

İktisat, Garanti- Anadolu Kredi Kartları ve Turizm A.Ş. (Eurocard) Akbank, Vakıflar, Tütünbank ve Halk Bankası tarafından verilmektedir.

¹² Türkiye Bankalar Birliği, Nisan 1990, s. 33.

C. Diners Club

Türkiye' de ilk kredi kartı uygulaması olmasına rağmen, zaman içerisinde DINERS kredi kartının Türkiye yetkili kuruluşu olan Setur Diners Club, Kredi Kartı ve Turizm A.Ş.' nin geçmişte yaşadığı yönetim problemleri nedeniyle bu kart geçerliliğini önemli ölçüde yitirmiştir. Son zamanlarda yeniden yaptığı yatırımlarla tekrar önemli hale gelmeye başlayan Diners Club kredi kartının işyerlerindeki yaygınlığı hemen hemen Master Card ile aynıdır.

D. American Express

Türkiye' de Dışbank, Akbank, İş Bankası ve Koç Bank tarafından verilen bu kartlar, sadece uluslararası olup yurici tipleri, mevcut değildir. Turistik işletmelerde yaygın kullanım alanı bulan ve limitleri yüksek olan bu kartları çıkaran bankalar kartın üzerine herhangi bir problem ya da desen ilave edemezler.

E. J. C. B. (Japan Credit Bureau)

Adından da anlaşılacağı gibi kredi kartı olan bu kartı Türkiye' de çok az kullanım alanına sahiptir. Ancak Japon ekonomisinin ve turizminin gelişmesi gözönünde bulundurulduğunda, uzun vadede önem kazanacak olan bu kartın Türkiye temsilciliğini Toutur Turizm Şirketi yapmaktadır.

F. Prestige Card

Pamukbank tarafından çıkarılan Prestige Card hiçbir uluslararası değeri olmayan yurt içine dönük bir karttır. İşyerlerinde önemli bir

yaygınlığı olmasına karşın yalnızca Pamukbank müşterilerine verilmesi ve sadece Pamukbank şubelerine ödenmesi kartın yaygınlığını azaltmaktadır.

Ülkemizde kredi kartları hızla artmaktadır, Bunu aşağıdaki tabloda görebiliriz. Ülkemizde daha yeni olan kredi kartları sayısındaki bu artış, ikibinli yıllarda Avrupa düzeyine ulaşacağımızı gösteriyor

	1989	1990
Kart Sayısı	250.000	472.728 (30.6.1990) 650.000
Üye İşyeri	10.000	14.000
Ciro	400 Milyar TL.	750 Milyar TL.
Slip Sayısı		6.5 Milyon TL.
(*) Tahmini		

Türkiye' deki Kredi Kartı sayısı ve işlem hacmi ¹³.

¹³ Dünya Gazetisi, Kasım 1990, s. 11.

SONUÇ

Son yıllarda tüketici kredilerinin yeni uygulanan bir sistem olması nedeniyle birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Türkiye’de bu konuda karşılaşılan en önemli sorun talep sahiplerinin kredi değerliliğini saptamada kullanılabilir bir bilgi bankasının henüz mevcut olmamasıdır.

Bankalar müşterilerin risk durumlarını yakından izlemek zorundadırlar. Bu amaçla kişilerin durumu hakkında bilgi toplayacak kurumların kurulması düşünülebilir. Bu kurumlar kişilerin mali durumlarına ilişkin pozitif veya negatif kayıtlar tutarak, bankalara bildirecektir. Böylece bankalar tüketici kredisi için başvuran kişilerin mali durumunu yakından izleyerek tüketici kredilerinin riskliliğini azaltmış olacaklardır. Aynı zamanda bürokratik işlemlerde aza inecektir. Bu konudaki altyapı eksikliğine getirilebilecek diğer bir çözüm de tüketici kredileri konusunda çıkan anlaşmazlıklara çözüm bulmak amacı ile yeni yasal hükümlerin konulmasıdır. Ülkemizde bu konuda hiçbir yasal düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle bankalar kendi iç düzenlemelerine göre konuya çözüm aramaktadırlar.

Tüketici kredileri konusunda karşılaşılan diğer bir sorun ise bankaların bu konudaki uygulamalarındaki farklılıklardır. Örneğin bankaların kredi talep eden kişiler için aradıkları şartlarda değişik uygulamalar sözkonusudur. Bankaların bu konudaki farklı uygulamalarını en aza indirmek amacıyla belli bir standartın oluşturulması gerekir.

Tüketici kredilerinde faiz oranları kredi miktarına, kredi vadesine, kredi kullanacakların ödeme gücüne bağlı olmaksızın değişmeyen bir oranla uygulanmaktadır. Ayrıca kredinin vadesinden önce ödenmesi durumunda diğer aylar içinde faiz uygulanmaktadır. Bu soruna çözüm getirmek amacıyla tüketici kredisi sözleşmesine bu konu ile ilgili yeni hükümlerin konulması gerekir.

Tüketici kredileri konusunda karşılaşılan önemli bir sorunda verilen kredinin geri dönmemesidir. Bu konuda bankalar gititkçe daha seçici davranmaktadır. 1990 sonu itibariyle kanuni takibe uğramış toplam tüketici kredisi miktarı 948 milyon TL. dolayındadır. 1991 yılında bu rakamın daha azaldığı Bankalar Birliğince ifade edilmektedir.

Tüm dünyada çağdaş bir ödeme aracı olarak kabul edilen kredi kartı uygulamasında karşılaşılan en önemli sorun yasal düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak kredi kartlarının çeşitleri ve kullanımı ile ilgili Türk Ticaret Kanunu'nda özel hükümler yoktur.

Kredi kartlarında karşılaşılan diğer bir sorun ise kredi kartı limitinin aşılması ve provizyon almada güçlük çekilmesidir.

Kredi kartı sözleşmelerinde kart sahibinin gelir düzeyi ve ödeme gücüne göre bankaca bir harcama limiti belirlenmekte yada belirli malların alımında bir defada yapılması gereken harcama limiti saptanmaktadır. Bankalar Kanunu'nun 46/2 nci maddesi gereğince bankalar açacakları krediler için müşterilerinden en son hesap durumunu almak zorundadırlar. Hesap durumu aranmayacak kredi hizmetlerinin tesbiti H.D.T.M.'nin yetkisinde olup, 31.12.1986 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3 sıra Nolu tebliğ ile bu limit 5 milyon TL. olarak belirlenmiştir. Bu limitin o tarihten beri ülkemizdeki enflasyonun dikkate alınarak 12 milyon TL. ya çıkarılması hususu H.D.T.M.'na bildirilmiştir. Kredi kartları dahil tüm tüketici kredilerinin Bankalar Kanunu'nun 46/2 nci maddesine göre belirlenen bu limitlere tabi tutulması gerekir.

Diğer bir sorun ise kart sahiplerinin borcunu elinde olmayan nedenlerle ödeyemez duruma düşmesidir. (iflas, işsiz kalınması, hastalık, ölüm vb.) Kart sahiplerinin hastalık, ölüm, işsizlik vb. nedenlerle borcunu ödeyemez duruma düşmesi halinde çözüm olarak kart sahibinin bu durumlara karşı sigorta ettirilmesi ve kart verilirken bu sigortanın istenmesi şartı getirilebilir.

Kredi kartlarınınınamaç dışında kullanılmasına neden olan sorunlardan biride kartın kaybedilmesi, çalınması veya dolandırıcılık sonucu bir başkası tarafından kullanılması gelmektedir. Kredi kartını kaybeden veya çaldıran kart sahiplerinin durumu derhal kartı veren bankaya bildirmeleri halinde banka bu kartı iptal ettiğini üye işyerine gönderdiği bir İptal Listesi ile duyurmaktadır. Ancak bu işlem belli bir zaman aldığından kartı eline geçiren kişi harcama yapacak zamana sahiptir. Kartın arkasındaki örnek imza şeridi ise kolayca değiştirilebilmektedir. Bunun için kredi kartları üzerinde kart sahibinin fotoğrafının bulunması ve üye işyerinin kredi kartı ile birlikte hüviyet istemeye mecbur tutulması gerekir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitaplar:

- ERZEN, Ateş Ünal : "Otomotiv Sektöründe Tüketici Finansmanı ve Geleceği", Türkiye' de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı.
- ERTUNA, Özer : "Dünya' da Türkiye' de Tüketici Finansmanı", Türkiye' de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı.
- FRAZER, Patrick ve VİTTAS, Dimitri : The Retail Banking Revolution, An International Perspective, London, PRT Ofset Ltd., October 1982.
- KARAÇAM, Burhan : "Ferdî Kredi Uygulamaları; Geleceği ve Sorunlar", Türkiye' de Bireysel Bankacılığın 3. Yılı, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, İstanbul, Haziran 1991.
- TEOMAN, Ömer : "Dünya' da Türkiye' de Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Kredi Kartı", Türkiye'de Bankacılığın 3. Yılı.

Makaleler:

- ALAKENT, Fahri : "Tüketici Kredileri Cep Yakıyor", Para Dergisi, Sayı 11, Nisan 1991.

- BAYSAL, Rauf : "Bankalar Müşteri Tiplemesi Yapıyor",
Ekonomist Dergisi, Sayı 14, Nisan 1991.
- Barometre Gazetesi : Bankacılık Eki, 13-19 Ağustos 1990.
- Bankalar Birliği Yayını : Kasım 1989.
- ÇELEBİ, Erkan : Dünya Gazetesi, 18 Kasım 1989.
- Dünya Gazetesi : Bankacılık Eki, Sayı 26.
- Dünya Gazetesi : 9 Ocak 1991.
- Dünya Gazetesi : 9 Şubat 1991.
- Dünya Gazetesi : "Kredi Kartları Eki", 30 Ocak 1989.
- Dünya Gazetesi : "Kredi Kartları Eki", 30 Nisan 1991.
- Dünya Gazetesi : "Kredi Kartları Eki", 7 Haziran 1991.
- ERTUNA, Özer : "Yakın Gelecekte Tüketici Finansmanı
Konusunda Rekabet Daha Artacak", Para
ve Sermaye Dergisi, 1989.
- GARİH, Üzeyir : "Ekonominin Gelişmesinde Tüketici
Kredisi II", Barometre Gazetesi, Sayı 102-103i,
(7 Ocak 1991).
- Güneş Gazetesi : 9 Şubat 1991.
- Güneş Gazetesi : 20 Şubat 1991.
- ÖZENEN, Hakan : "Olgunlaşan Bankacılık, Hizmet
Dopingiyle Gençleşti", Barometre Gazetesi
Bankacılık.
- İTO : Taksitli Satışlar, Finansman Ortaklıkları ve
Tüketici Kredileri Semineri, Nisan 1987.
- İTO : Taksitli Satışlar, Finansman Ortaklıkları ve
Tüketici Kredileri Semineri, Nisan 1989, Eki, Sayı
132, 26 Ağustos - 1 Eylül 1991.
- Kapital Dergisi : Sayı 49, Aralık 1989.

- Milliyet Gazetesi : Tüketici Kredisi Eki, 30 Mayıs 1989.
- Panorama Dergisi : "Kredi Kartlarının Hassas Noktaları",
Mayıs 1991.
- Para ve Sermaye Piyasası : Nisan 1990.
- REİSOĞLU, Seza : "Çek Yasası Üzerine Bir Tartışma",
Bankacılar Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Temmuz 1990.
- SESLİOĞLU, Selahattin : "Tüketici Kredileri", Para ve Sermaye Dergisi.
The Bankers Magazine : September-October 1987.
- YALÇINKAYA, İsmail : Dünya Gazetesi, Nisan 1989.
- Yapı ve Kredi Bankası Yayınları : Mart 1991.
- Türkiye Bankalar Birliği Yayını : Kasım 1989.
- Türkiye Bankalar Birliği Yayını : Aralık 1989.
- Türkiye Bankalar Birliği Yayını : Nisan 1989.

Diğer Kaynaklar:

- Federal Reserve Bank of Cihago Economic Perpective, March-April 1987.
- Para ve Sermaye Piyasası : Nisan 1990.